

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Ευπραξία (Αίθρα) ΜΑΡΙΑ
Καθηγήτρια Περιβαλλοντικού Δικαίου
Σχολή Χημικών Μηχανικών & Μηχανικών Περιβάλλοντος
Πολυτεχνείου Κρήτης

2η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

(6 ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ)

➤ ΔΙΚΑΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

1^η Διάλεξη

- Αντικείμενο, σκοπός, χαρακτηριστικά γνωρίσματα και διακρίσεις του περιβαλλοντικού δικαίου
- Σχέσεις με άλλους συγγενείς κλάδους
- Πηγές & ιστορική εξέλιξη
- Επίπεδα λειτουργίας του περιβαλλοντικού δικαίου (διεθνές, ενωσιακό, εθνικό).

Δομή Παρουσίασης

Αντικείμενο και σκοπός του περιβαλλοντικού δικαίου

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του περιβαλλοντικού δικαίου

Διακρίσεις του περιβαλλοντικού δικαίου

Σχέσεις με άλλους συγγενείς κλάδους δικίου

Πηγές και ιστορική εξέλιξη

Επίπεδα λειτουργίας του περιβαλλοντικού δικαίου

Αντικείμενο και σκοπός του περιβαλλοντικού δικαίου

Τι είναι το περιβαλλοντικό δίκαιο και ποιές ανάγκες ήρθε να καλύψει αυτός ο νέος κλάδος δικαίου ;

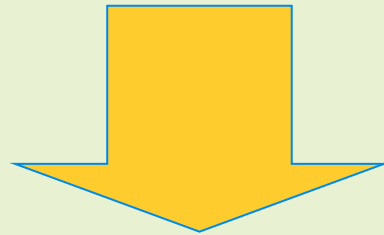
- Το Περιβαλλοντικό δίκαιο αποτελεί έναν **σύγχρονο κλάδο δικαίου, ο οποίος έρχεται να διαρρυθμίσει στη σφαίρα του δικαίου τις σχέσεις του ανθρώπου με το περιβάλλον** εντός του οποίου διαβιώνει και αναπτύσσει την προσωπικότητά του αλλά και την κοινωνικότητά του καθώς και την οικονομική του δραστηριότητα.
- Η διαρρύθμιση αυτή των σχέσεων γίνεται μέσα από ένα **πλέγμα νομικών εργαλείων**, στην πλειοψηφία τους με υποχρεωτικό χαρακτήρα που εκπορεύονται **από το διεθνές δίκαιο, το δίκαιο της ΕΕ (ενωσιακό δίκαιο) και το εθνικό δίκαιο** και έχουν ως αντικείμενο και σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος.
- Παράλληλα, στο πέρασμα των χρόνων έχουν διαμορφωθεί και οι απαραίτητοι **θεσμοί αλλά και τα όργανα** που συνθέτουν τη διοικητική οργάνωση της προστασίας του περιβάλλοντος. Έτσι,
- πιο συγκεκριμένα, το περιβαλλοντικό δίκαιο έρχεται να θέσει υπό τη στέγη του δικαίου και των θεσμών τις παρεμβάσεις του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και κατά την ανάπτυξη διαφόρων δραστηριοτήτων και έργων του στο περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές.

- Το περιβαλλοντικό δίκαιο ήρθε να καλύψει τις **νέες ανάγκες των ανθρώπων** που προέκυψαν από τις σοβαρές επιπτώσεις που είχαν στην κοινωνική και οικονομική ζωή η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη, ιδίως μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, και **η μετέπειτα συσσώρευση οικολογικών προβλημάτων και ατυχημάτων** (λ.χ. θαλάσσια ρύπανση στις ακτές της Κορνουάλης, ατύχημα στον πυρηνικό σταθμό του Τσερνόμπιλ κ.ά.).
- Παράλληλα καθοριστική ήταν η **εμβάθυνση της οικολογικής σκέψης** αλλά και η **αύξηση των κοινωνικών πιέσεων για βελτίωση της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος**, φυσικού και ανθρωπογενούς, ώστε αυτό να διατηρηθεί και να παραδοθεί στις **επόμενες γενεές**.

- **Η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη,**
- **Η συσσώρευση οικολογικών προβλημάτων και ατυχημάτων**
- **Η εμφάνιση της οικολογικής σκέψης**
- **Η αύξηση των κοινωνικών πιέσεων**

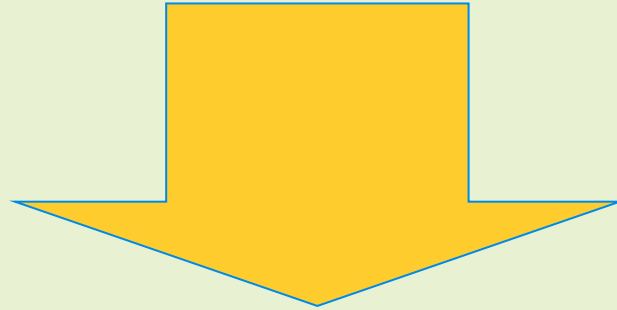

- **Έθεσαν το περιβάλλον και την προστασία του στο κέντρο της σύγχρονης πολιτικής αλλά και της επιστημονικής έρευνας**

➤ Ειδικότερα **για την επιστημονική έρευνα**

- ❖ Το περιβάλλον αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα «συνάντησης» και τομής διαφορετικών επιστημονικών πεδίων,
 - ▣ των θετικών αλλά και των κοινωνικών επιστημών
- ❖ Έντονη όμως είναι και η παρουσία της **επιστήμης του δικαίου**
 - ▣ της οποίας το αντικείμενο είναι η **θέσπιση νομικών κανόνων και η διαρρύθμιση των σχέσεων που απορρέουν από τις ποικίλες πτυχές του κοινωνικού βίου**

◆ Προέκυψε επομένως η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος και υπαγωγής των **ανθρώπινων δραστηριοτήτων** σε αυτό στη σφαίρα του δικαίου

- **ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ** ρυθμίζεται μια νέα πτυχή της κοινής ζωής που συνδέεται με τη **σχέση ανθρώπου-φύσης-περιβάλλοντος**, που προέκυψε από την **έντονη ανθρώπινη δραστηριότητα**.
- Δημιουργείται ένας **νέος και αυτόνομος κλάδος δικαίου: το Δίκαιο του Περιβάλλοντος ή Περιβαλλοντικό Δίκαιο**

Τι είναι λοιπόν το περιβαλλοντικό δίκαιο;

- **Είναι το σύστημα των νομικών κανόνων, θεσμών, εργαλείων, διαδικασιών και τεχνικών με τις οποίες επιδιώκεται η διαρρύθμιση των σχέσεων του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον στο οποίο διαβιοί, δραστηριοποιείται και αναπτύσσεται. Το παραπάνω σύστημα αποσκοπεί στην προστασία του περιβάλλοντος και των επιμέρους στοιχείων του καθώς και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων.**

Έχουν διατυπωθεί και άλλοι ορισμοί, όπως :

Περιβαλλοντικό δίκαιο είναι :

- Το δίκαιο για την αντιμετώπιση της οικολογικής βλάβης και για την προστασία του περιβάλλοντος, ή
- Το δίκαιο, ο πυρήνας του οποίου αποτελείται από κανονιστικούς περιορισμούς, δηλ. ρυθμίσεις, που αφορούν την προστασία, τη φροντίδα και την ανάπτυξη του περιβάλλοντος και των συνιστωσών του, ή
- «το σύνολο των κανόνων δικαίου, που αποσκοπούν στην πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, στη διατήρηση, αποκατάσταση ή βελτίωση» (Ν. 1650/1986)

Ποιος είναι ο σκοπός του ;

- Η συστηματική και οργανωμένη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και η διεύθυνσή τους προς όφελος των τωρινών αλλά και των μελλοντικών γενεών, στο πλαίσιο τόσο της διαγενεακής ισότητας και της ανάγκης αιεφορικής διαχείρισης και προστασίας του περιβάλλοντος σε όλες τις εκφάνσεις του (φυσικοί πόροι, βιολογική ποικιλότητα, τοπίο, φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, πολιτιστική και αρχαιολογική κληρονομιά), όσο και της βιώσιμης ανάπτυξης δηλ. μιας ανάπτυξης με περιβαλλοντικό πρόσημο και το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον.

- Μέσω της ρύθμισης των σχέσεων του ανθρώπου με το περιβάλλον, έτσι όπως αυτές εκφράζονται σε δραστηριότητες, επεμβάσεις και έργα που γίνονται σε αυτό, **το περιβαλλοντικό δίκαιο καλείται να ανταποκριθεί σε περισσότερους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος** που περιλαμβάνουν :
 - την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος,
 - την προστασία της αρχαιολογικής και πολιτιστικής κληρονομιάς,
 - την προστασία της υγείας του ανθρώπου,

- τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του,
 - τη συνετή και ορθολογική χρησιμοποίηση των φυσικών πόρων,
 - τη συνεργασία σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων,
 - την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία μέσω μιας αειφόρου ή βιώσιμης ανάπτυξης.
-
- Το περιβαλλοντικό δίκαιο παρέχει τα **νομικά εργαλεία** για την άσκηση των παραπάνω δημόσιων πολιτικών, οι οποίες στηρίζονται σε **ειδικότερες αρχές (αρχές του περιβαλλοντικού δικαίου)** και λαμβάνουν υπόψη τα **διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά δεδομένα**.

➤ **Συνοπτική ιστορική εξέλιξη της
διαμόρφωσης του
Περιβαλλοντικού δικαίου**

- **Το περιβάλλον ως αντικείμενο νομικής ρύθμισης**
- Ιστορικά, προηγήθηκε η ανάδυση της προστασίας του περιβάλλοντος ως νέας επιστημονικής δραστηριότητας και αντικείμενο έρευνας.
- Η ανάπτυξη της προστασίας του περιβάλλοντος ως κρατικής δραστηριότητας υπαγορεύθηκε :
- από την ανάγκη συνετής και ορθολογικής χρήσης των φυσικών πόρων που δέχονταν έντονες πιέσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες/έργα
 - ❖ (αρχικώς των δασικών οικοσυστημάτων για αυτό και από τις πρώτες ιστορικά περιβαλλοντικές νομοθεσίες των διαφόρων κρατών ήταν οι δασικοί κώδικες/δασικές νομοθεσίες)

- Η ανάπτυξη της προστασίας του περιβάλλοντος ως κρατικής δραστηριότητας υπαγορεύθηκε επίσης :
- από την ανάγκη σχεδίασης και οργάνωσης των σύγχρονων δραστηριοτήτων και επεμβάσεων στο περιβάλλον και ανταπόκρισης στις απαιτήσεις του νέου, αστικού, τρόπου ζωής που δημιούργησε η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση.

- Σε υπερεθνικό επίπεδο και μάλιστα σε διεθνές επίπεδο, η προστασία του περιβάλλοντος ξεκίνησε από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα με διεθνείς ή περιφερειακές συμβάσεις προστασίας κυρίως ειδών πανίδας ή προστασίας της θάλασσας από τη ρύπανση, επιβεβαιώνοντας την αντίληψη ότι η ρύπανση και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος δεν γνωρίζουν σύνορα και ότι αποτελούν παγκόσμια προτεραιότητα

- Η μεγάλη όμως τομή στη διεθνή προστασία του περιβάλλοντος έγινε με την Παγκόσμια Διάσκεψη της Στοκχόλμης το 1972,
- συγκλήθηκε από τον ΟΗΕ σε μια προσπάθεια να διευκολυνθεί ο συντονισμός της κοινής προσπάθειας για την προστασία του περιβάλλοντος.
- Με τη διάσκεψη αυτή τέθηκαν οι βάσεις για την πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος.
- Η διάσκεψη κατέληξε σε μια Διακήρυξη 26 αρχών.

- Από τότε υπάρχει μια κάθετα αυξανόμενη νομοπαραγωγική διαδικασία στο διεθνές δίκαιο για την προστασία του περιβάλλοντος.
- Επειδή οι εργασίες της διάσκεψης ξεκίνησαν στις 5 Ιουνίου 1972, έκτοτε η 5 Ιουνίου έχει καθιερωθεί ως παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος.

- **Αλλά και σε επίπεδο ΕΕ των 27 χωρών,** η προστασία του περιβάλλοντος ξεκίνησε μετά τα μέσα του προηγούμενου αιώνα με την έκδοση νομικών πράξεων του παράγωγου κοινοτικού τότε δικαίου (από το 1972 και μετά), κυρίως οδηγίες προστασίας υδάτων, διαχείρισης αποβλήτων κ.ά.
- Η μεγάλη όμως τομή στην ενωσιακή προστασία του περιβάλλοντος έγινε **το 1986 στο επίπεδο του πρωτογενούς κοινοτικού τότε δικαίου με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (Ε.Ε.Π.)** που επέφερε τροποποίηση στις αρχικές Συνθήκες της Ρώμης και μάλιστα στη Συνθήκη ΕΟΚ

- **Από τότε (1986)** υπάρχει και στην ΕΕ και μάλιστα σε επίπεδο παράγωγου ενωσιακού δικαίου μια κάθετα αυξανόμενη νομοπαραγωγική διαδικασία για την προστασία του περιβάλλοντος και μάλιστα σε ποικίλους τομείς,
- **είτε θεματικούς** (προστασία κλίματος, βιολογικής ποικιλότητας, προστασία ειδών και οικοσυστημάτων, εκπομπές, θόρυβος, γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί, επικίνδυνες ουσίες, προστασία από ατυχήματα μεγάλης έκτασης κ.ά.),
- **είτε οριζόντιους** (εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και σχεδίων, περιβαλλοντική πληροφόρηση, περιβαλλοντική ευθύνη κ.ά).

- Αλλά και στο επίπεδο του πρωτογενούς δικαίου η εξέλιξη είναι αξιοσημείωτη μιας και **στο προοίμιο της Συνθήκης ΕΕ, σημείο 9**, αναφέρεται ρητά ότι «η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί κύρια επιδίωξη της Ένωσης και των κρατών μελών της, στο πλαίσιο της προαγωγής της οικονομικής και κοινωνικής προόδου των λαών τους», ενώ επιπλέον :
- σύμφωνα με τον **Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ΧΘΔΕΕ)** που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου και απευθύνεται στα όργανα της ΕΕ και στα κράτη-μέλη, επιτάσσεται η ενσωμάτωση της προστασίας του περιβάλλοντος στις ενωσιακές πολιτικές καθώς και η διασφάλιση υψηλού επιπέδου και βελτίωση της ποιότητάς του, σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης (**άρθρο 37** του ΧΘΔΕΕ).

➤ **Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του
Περιβαλλοντικού δικαίου**

➤ **Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Περιβαλλοντικού δικαίου εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των απειλών που δέχεται το περιβάλλον**

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και απειλών

-
- Υπερβαίνουν την τοπική κλίμακα και τα σύνορα ενός κράτους και συχνά είναι **παγκόσμια και διασυνοριακά**

- Δεν είναι πάντοτε εμφανείς **οι επιπτώσεις** τους στον παρόντα χρόνο αλλά μπορεί να εμφανίζονται **και ή μόνον σε μελλοντικό χρόνο (παρούσες και μέλλουσες γενεές)**

- Δεν είναι πάντοτε εμφανείς και **άμεσες οι επιπτώσεις** τους στον παρόντα χρόνο αλλά μπορεί να είναι είτε **έμμεσες και ενεστώσες**, είτε **άμεσες ή έμμεσες και μελλοντικές (άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στις παρούσες ή/ και στις μέλλουσες γενεές)**

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και απειλών

- Οι αποδέκτες τους δεν είναι μόνον φυσικά πρόσωπα ή άτομα μεμονωμένα αλλά τις περισσότερες φορές είναι ομάδες ατόμων ή νομικά πρόσωπα ή κάτοικοι γειτονικών και ευρύτερων περιοχών (όχι μόνον γεωγραφικοί γείτονες αλλά και **οικολογικοί γείτονες**)

- Έχουν έντονο τεχνικό χαρακτήρα

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του περιβαλλοντικού δικαίου

- Δίκαιο με διεπιστημονικό χαρακτήρα (διακλαδικό – διαθεματικό)
- Δίκαιο με **ποικιλία νομικών εργαλείων** (αυστηρού και χαλαρού δικαίου - hard law & soft law), **τεχνικών και επιπέδων** (πολυνομία, πληθώρα κανονιστικών πράξεων, οδηγιών, τεχνικών κανόνων, **δίκαιο πολυεπίπεδο**)- επιτακτική ανάγκη κωδικοποιήσεων (Κώδικες Περιβάλλοντος)
- Δίκαιο με **μικτό χαρακτήρα** από πλευράς νομικής **δεσμευτικότητας** (αυστηρό & προγραμματικό-κατευθυντήριο) – ποικιλία ρυθμιστικών τεχνικών με κλασικά μέσα απαγόρευσης & ήπια μέσα
- Δίκαιο με **έντονη εξάρτηση από τη νομολογία**

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του περιβαλλοντικού δικαίου

- **Δίκαιο με δυναμικό** χαρακτήρα, αφού εξαρτάται από την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας (**δίκαιο με έντονο τεχνικό χαρακτήρα**)
- **Δίκαιο που συνδέεται στενά με την οικονομική ανάπτυξη**
- **Δίκαιο διαγενεακό-δίκαιο αλληλεγγύης** στις επερχόμενες γενεές
- **Δίκαιο που αποτελεί πρόσφορο χώρο για την εκδήλωση συμμετοχικών διαδικασιών** εκ μέρους πολιτών στις λήψεις των αποφάσεων (**δίκαιο συμμετοχικό**)

➤ Δίκαιο με έντονη εξάρτηση από τη νομολογία

- ❖ Το περιβαλλοντικό δίκαιο νοείται ως η συνθετική έκφραση της νομοθεσίας και της νομολογίας, δηλ. τόσο της νομοπαραγωγικής διαδικασίας, όσο και του τρόπου ερμηνείας των σχετικών διατάξεων από τα δικαστήρια
- ❖ Αυτός ο «διάλογος» νομοθεσίας και νομολογίας έχει ως αποτέλεσμα οι νομοθετικές διατάξεις μέσω της ερμηνείας τους να «φωτίζονται», να εξειδικεύονται και να εμπλουτίζονται, σε κάποιες δε περιπτώσεις και να τροποποιούνται σύμφωνα με τα νομολογιακά πορίσματα.

Δίκαιο με ποικιλία νομικών εργαλείων και ρυθμιστικών τεχνικών

- ◆ Σε επίπεδο εθνικού δικαίου χρησιμοποιείται μια ποικιλία νομικών εργαλείων του διοικητικού δικαίου, στα οποία περιλαμβάνονται κανονιστικές και ατομικές διοικητικές πράξεις, διοικητικές συμβάσεις κ.ά.
- ◆ Σε επίπεδο διεθνούς και ενωσιακού δικαίου χρησιμοποιείται επίσης ποικιλία νομικών εργαλείων αυστηρού δικαίου αλλά και εργαλείων που χαρακτηρίζονται από πιο **χαλαρή κανονιστικότητα** σε σχέση με τους κλασικούς κανόνες επιτακτικού χαρακτήρα (π.χ. τα Ψηφίσματα διεθνών οργανισμών ή απλά «**κείμενα πολιτικής**» (**policy papers**), με τα οποία διατυπώνονται στόχοι πολιτικής και ορίζονται περιοχές υψηλού ενδιαφέροντος και προτεραιότητες σε διάφορους περιβαλλοντικούς τομείς.

Δίκαιο με ποικιλία νομικών εργαλείων και ρυθμιστικών τεχνικών

- ◆ Κείμενα **soft law** αφθονούν επίσης στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με διάφορες παραλλαγές και ονομασίες (λευκοί βίβλοι, πράσινες βίβλοι για το αστικό περιβάλλον, χάρτες για τις βιώσιμες ευρωπαϊκές πόλεις κ.α.) και **είναι κείμενα προβληματισμού χωρίς κανονιστική ισχύ.**

Δίκαιο με ποικιλία νομικών εργαλείων και ρυθμιστικών τεχνικών

- ◆ **Εντοπίζεται μια ποικιλία ρυθμιστικών τεχνικών του περιβαλλοντικού δικαίου, οι οποίες περιλαμβάνουν τόσο τα κλασικά μέσα της απαγόρευσης, της επιταγής και της κύρωσης όσο και πιο ήπια μέσα, όπως τα εθελοντικά εργαλεία πχ. Οικολογικό σήμα, που προσδίδουν μεγαλύτερη ευελιξία και προσαρμοστικότητα στον τομέα της περιβαλλοντικής εφαρμογής και συμμόρφωσης. Τα εργαλεία αυτά μπορεί να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ή και συμπληρωματικά.**

➤ Δίκαιο εξελισσόμενο και δυναμικό

- ◆ Οι νομικοί κανόνες που εμπεριέχονται στο περιβαλλοντικό δίκαιο παρακολουθούν την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας καθώς και τη σχετική νομολογία των δικαστηρίων.
- ◆ Τροποποιούνται υπάρχοντες ή θεσμοθετούνται νέοι κανόνες όταν μεταβάλλονται οι πραγματικές συνθήκες που οδήγησαν στην έκδοσή τους ή όταν προκύπτουν νέα δεδομένα που δεν είχαν ληφθεί υπόψη κατά τη θέσπισή τους (π.χ. κλιματική αλλαγή).
- ◆ Επίσης, για να διασφαλιστεί το επίκαιρο προβλέπονται διαδικασίες παρακολούθησης, αξιολόγησης και τροποποίησης ή αναθεώρησης π.χ. των περιβαλλοντικών όρων μιας δραστηριότητας ανά χρονικά διαστήματα.

**Διακρίσεις και επίπεδα
λειτουργίας του
Περιβαλλοντικού δικαίου**

Ενδεικτικές διακρίσεις του Περιβαλλοντικού Δικαίου

- ❖ Με βάση το προστατευόμενο αντικείμενο

δίκαιο προστασίας της φύσης, των υδάτων, της ατμόσφαιρας κ.α., ή

- ❖ Με βάση τον κίνδυνο, από τον οποίο προστατεύεται το περιβάλλον

δίκαιο των βιομηχανικών εγκαταστάσεων, των αποβλήτων, της ενέργειας κ.α.

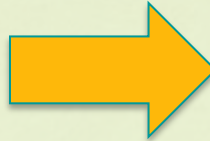

Επίπεδα λειτουργίας του περιβαλλοντικού δικαίου

- Διεθνές

-
-

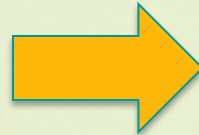

**Διεθνές
Περιβαλλοντικό
Δίκαιο**

- Ενωσιακό

-
-

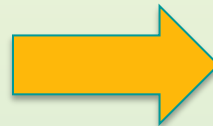

**Ενωσιακό
Περιβαλλοντικό
Δίκαιο**

- Εθνικό

-
-

**Εθνικό
Περιβαλλοντικό
Δίκαιο**

- **Λειτουργία του περιβαλλοντικού δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη**
- **Οι κανόνες του περιβαλλοντικού δικαίου και ο πρωτεύων ρόλος του δημοσίου δικαίου**
- **Η παρέμβαση του κράτους στο περιβάλλον μπορεί να έχει ποικίλους στόχους, όπως :**
 - την πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης,
 - την προστασία από την κλιματική αλλαγή,
 - την προστασία ειδών,
 - οικοσυστημάτων,
 - του εδάφους,
 - του αέρα,

- της θάλασσας,
- του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος,
- των μνημείων,
- των αρχαιολογικών χώρων,
- των τοπίων ως αποθετηρίων μνήμης και σύνθεσης φύσης και πολιτισμού,
- την εκτίμηση των επιπτώσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον,
- την προστασία της υγείας και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής (π.χ. δάση, πάρκα & άλση), ή

- την προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και άλλων πολιτικών εξοικονόμησης ενέργειας,
- την εξασφάλιση κατάλληλου περιβάλλοντος για την άνετη και δημιουργική διαβίωση των πολιτών (οικιστικό περιβάλλον).
- Σε όλες, πάντως, τις περιπτώσεις, η παρέμβαση αυτή **εκδηλώνεται με μορφές και μέσα του δημοσίου δικαίου με σκοπό την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος.**

- Οι κανόνες του περιβαλλοντικού δικαίου εφαρμόζονται από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές που ασκούν δημόσια εξουσία (π.χ. έκδοση αποφάσεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, έγκριση σχεδίων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, επιβολή κυρώσεων για μη συμμόρφωση στους περιβαλλοντικούς νομικούς κανόνες κ.ά.), ενώ παρέχονται δυνατότητες σύναψης διοικητικών συμβάσεων για έργα και υπηρεσίες περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, καθώς και με μέσα προγραμματικού χαρακτήρα που αποσκοπούν στην πλαισίωση και τον συντονισμό της δράσης της δημόσιας διοίκησης (π.χ. εθνικές στρατηγικές σε διάφορους περιβαλλοντικούς τομείς).

➤ **Επομένως:**

- Από άποψη σκοπού και νομικής φύσης των εργαλείων του, το περιβαλλοντικό δίκαιο κατατάσσεται, στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης, προεχόντως στο δημόσιο δίκαιο και πιο συγκεκριμένα στο διοικητικό δίκαιο, του οποίου αποτελεί και ειδικότερο κλάδο.

➤ **Σχέσεις του
Περιβαλλοντικού δικαίου με άλλους
συγγενείς κλάδους δικαίου**

- **Σχέση του περιβαλλοντικού δικαίου με άλλους συγγενείς κλάδους δικαίου**
- **Ως κλάδος του ειδικού διοικητικού δικαίου, το περιβαλλοντικό δίκαιο παρουσιάζει σημεία τομής με άλλους συγγενείς δικαιοϋκούς κλάδους, ιδίως με το δημόσιο οικονομικό δίκαιο, το δίκαιο χωροταξίας και πολεοδομίας το οικοδομικό δίκαιο και το δίκαιο της ενέργειας.**

❖ **Περιβαλλοντικό δίκαιο και δημόσιο οικονομικό δίκαιο**

- Το δημόσιο οικονομικό δίκαιο, δηλαδή το δίκαιο το οποίο περιέχει τους κανόνες για τη ρύθμιση της παρέμβασης του κράτους στην οικονομία, αποτέλεσε σημαντικό γενεσιουργό λόγο έκδοσης πολλών κανόνων και ρυθμίσεων που αφορούν στις ανθρώπινες οικονομικές δραστηριότητες και τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον. Άλλωστε, το περιβάλλον έκανε την εμφάνισή του ως τομέας στα διάφορα κράτη και στην Ευρώπη κατά την περίοδο ανάπτυξης του παρεμβατικού δικαίου (1950-1975) και σε άμεση συνάρτηση με τον κρατικό οικονομικό και κοινωνικό προγραμματισμό.

- **Περιβαλλοντικό δίκαιο και Χωροταξικό-πολεοδομικό δίκαιο**
- Η σχέση μεταξύ των δυο αυτών ειδικών κλάδων του δημοσίου και δη του διοικητικού δικαίου είναι πολύ στενή και εξηγείται ως εξής:
- Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος συγκαταλέγεται στους σκοπούς του σύγχρονου χωροταξικού και περιβαλλοντικού δικαίου.
- Η προστασία αυτή εκτείνεται σε όλα τα περιβαλλοντικά αγαθά που συνδέονται με **την ποιότητα της ζωής, της υγείας και του βιοτικού χώρου του ανθρώπου** και τα οποία μπορεί να επηρεασθούν από τη χωροταξική ή πολεοδομική διαρρύθμιση μιας περιοχής.

- Στο σημείο αυτό αξίζει να εξηγηθεί η **σχέση της πολεοδομίας με τη χωροταξία. Πρόκειται για σχέση ιδιαίτερα στενή.**
- **Κοινό τους αντικείμενο είναι ο χώρος.** Ο φυσικός, ο οικονομικός και ο κοινωνικός χώρος δηλ. γεωγραφικός χώρος μέσα στον οποίο ζει και δραστηριοποιείται ο άνθρωπος.

- Η **βασική τους διαφορά** έγκειται στην κλίμακα των εδαφικών ενότητων στις οποίες παρεμβαίνουν.
Έτσι, ενώ
- η **πολεοδομία εστιάζει σε εδαφικές ενότητες που αντιστοιχούν στο σύνολο ή σε μέρος ενός οικισμού ή μιας αστικής περιοχής,**
- η **χωροταξία επεκτείνει το ενδιαφέρον της σε ευρύτερες γεωγραφικές ενότητες που μπορεί να περιλαμβάνουν δίκτυα ή συστήματα οικισμών, εξωαστικές ζώνες και περιοχές της υπαίθρου, μεγάλα γεωγραφικά διαμερίσματα (π.χ. επαρχία, περιφέρεια), τη χώρα ολόκληρη, ή ακόμη και τον διεθνή χώρο.**

- **Διαφορά σκοπών των δυο κλάδων δικαίου (περιβαλλοντικού & χωροταξικού-πολεοδομικού)**
- οι περιβαλλοντικοί κανόνες αποσκοπούν στην πρόληψη της υποβάθμισης καθώς και στη διατήρηση, βελτίωση και αποκατάσταση του περιβάλλοντος.
- **οι χωροταξικές και πολεοδομικές ρυθμίσεις λαμβάνουν υπόψη και άλλους, πλην της προστασίας του περιβάλλοντος, παράγοντες αναγόμενους στο γενικό χωροταξικό ή πολεοδομικό συμφέρον, όπως την οικονομική μεγέθυνση ή τη δημιουργία θέσεων εργασίας, ώστε να εξασφαλίζεται η βιώσιμη ανάπτυξη των επιμέρους γεωγραφικών ενοτήτων και η κοινωνική ευημερία των ανθρώπων που διαβιούν σε αυτές.**

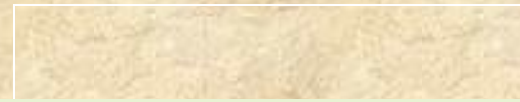

- **Άλλες διαφορές των δυο κλάδων δικαίου**
- διέπονται από **διαφορετική νομοθεσία, νομικές έννοιες και θεσμούς**, ενώ σημαντικές διαφορές εντοπίζονται και **στους τύπους των χρησιμοποιούμενων, ανά κλάδο, εργαλείων**
- Έτσι, το **περιβαλλοντικό δίκαιο** καταφεύγει, αντίστοιχα, κατά κύριο λόγο σε **κανόνες περιοριστικού χαρακτήρα** και, εναλλακτικά, σε εργαλεία έμμεσης ή ήπιας παρέμβασης, όπως τα προγράμματα δράσης και οι περιβαλλοντικές συμφωνίες,
- ενώ, **το χωροταξικό και πολεοδομικό δίκαιο** στηρίζεται, κατά κύριο λόγο, σε **ποικίλες μορφές σχεδίων και προγραμμάτων**.

➤ **Περιβαλλοντικό δίκαιο και οικοδομικό δίκαιο**

- Το οικοδομικό δίκαιο απετέλεσε ιστορικά το νομικό υπόβαθρο για την ανάπτυξη του πολεοδομικού δικαίου. Τα πρώτα πολεοδομικά νομοθετήματα στην Ελλάδα και στην Ευρώπη **αφορούσαν το κτίριο και την υγιεινή του.**
- Το πολεοδομικό δίκαιο αρχικά, ταυτίστηκε με το δίκαιο της δόμησης.
- Με το περιβαλλοντικό δίκαιο συνδέεται και σχετίζεται το οικοδομικό δίκαιο μόνο στο πλαίσιο εξέτασης παράλληλης ισχύος και εφαρμογής κανόνων σε περιοχές εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

- **Περιβαλλοντικό δίκαιο και δίκαιο της ενέργειας**
- Το **δίκαιο της ενέργειας** αποτελεί έναν σύγχρονο κλάδο δικαίου, ο οποίος τέμνεται και με άλλους κλάδους του δικαίου, όπως το περιβαλλοντικό δίκαιο, το δημόσιο οικονομικό δίκαιο ή το δίκαιο του ανταγωνισμού.
- Ένα από τα σημεία τομής του περιβαλλοντικού δικαίου με το δίκαιο της ενέργειας είναι ο τομέας των ήπιων μορφών ενέργειας αλλά και ο τομέας της περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων εν γένει και ενεργειακών έργων, συμβατικών ή ΑΠΕ, ειδικότερα.

- **Περιβαλλοντικό δίκαιο και δίκαιο της ενέργειας**
- Επειδή επιπρόσθετα, πρόκριμα για την περιβαλλοντική αδειοδότηση αποτελεί η τήρηση των ρυθμίσεων του Εδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις ΑΠΕ στον ελλαδικό χώρο.
- Καταδεικνύεται επομένως **η συμπληρωματική σχέση του περιβαλλοντικού δικαίου, του δικαίου της ενέργειας και του χωροταξικού δικαίου.**

➤ **Περιβαλλοντικό δίκαιο και δίκαιο της ενέργειας**

- Εν όψει μάλιστα και της πρόσφατης συζήτησης για την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, ο τομέας της ενέργειας σχετίζεται στενά με το περιβαλλοντικό δίκαιο και δη με την παράμετρο της προστασίας των φυσικών και ενεργειακών πόρων
- Με το περιβαλλοντικό δίκαιο συνδέεται και σχετίζεται επομένως το δίκαιο της ενέργειας, στο πλαίσιο εξέτασης παράλληλης ισχύος και εφαρμογής κανόνων του δικαίου της ενέργειας (π.χ. άδειες παραγωγής σε περιοχές εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας).

➤ Πηγές του Περιβαλλοντικού δικαίου

- **Πηγές του Περιβαλλοντικού Δικαίου**
- Οι πηγές του περιβαλλοντικού δικαίου προσομοιάζουν με εκείνες των υπόλοιπων κλάδων του δημοσίου δικαίου και έχουν τις ρίζες τους :
- **Σε διεθνές επίπεδο:** Σε κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος που έχουν θεσπιστεί με διεθνείς συμβάσεις (π.χ. **Διεθνής Σύμβαση Ραμσάρ 1971, Σύμβαση Βιολογικής Ποικιλότητας 1992, Πρωτόκολλο Κυότο 1997 κ.ά.)**

- **Πηγές του Περιβαλλοντικού Δικαίου**
- **Σε ενωσιακό επίπεδο:** Σε κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος που έχουν θεσπιστεί τόσο στο πρωτογενές, όσο και στο δευτερογενές ή παράγωγο ενωσιακό δίκαιο (π.χ. Άρθρα 191-193 ΣυνθΛΕΕ, οδηγία οικοτόπων 92/43, οδηγία 2000/60 για τα νερά, 2014/89/ΕΕ για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό κ.ά.)
- **Σε εθνικό επίπεδο:** Στην πλειονότητά τους, σε κανόνες που προέρχονται από το Σύνταγμα και την κοινή νομοθεσία (πχ άρθρο 24 Σ, Ν. 1650/1986, Ν. 3937/2010, Ν. 4014/2011, Ν. 4685/2020 κ.ά.).

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Όπως βέβαια έχει προαναφερθεί σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση, εξέλιξη και εφαρμογή του περιβαλλοντικού δικαίου διαδραματίζει και η νομολογία των δικαστηρίων, αν και δεν συγκαταλέγεται στις πηγές του περιβαλλοντικού δικαίου.

Στην ελληνική έννομη τάξη, **βασική πηγή** του περιβαλλοντικού δικαίου αποτελεί **το Σύνταγμα**, το οποίο περιέχει ειδικούς κανόνες για την προστασία :

- ♦ **του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (άρθρο 24, παρ. 1),**
- ♦ **των μνημείων, των παραδοσιακών περιοχών και των παραδοσιακών στοιχείων (άρθρο 24 παρ. 6) καθώς και**
- ♦ **του οικιστικού περιβάλλοντος (άρθρο 24 παρ. 2)**

Άμεσα συναρτώμενη με την προστασία του περιβάλλοντος (παρ. 1 και 6 άρθρου 24Σ) είναι και η προβλεπόμενη στην παρ. 2 του άρθρου 24Σ

- χωροταξική οργάνωση της χώρας και ο πολεοδομικός σχεδιασμός (παρ. 2), καθώς και**
- οι υποχρεώσεις των ιδιοκτητών ακινήτων κατά την πολεοδομική ενεργοποίηση μιας οικιστικής περιοχής (παρ. 3),**
- ο αστικός αναδασμός (παρ. 4) και**
- η αναμόρφωση υφιστάμενων οικιστικών περιοχών (παρ. 5).**

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

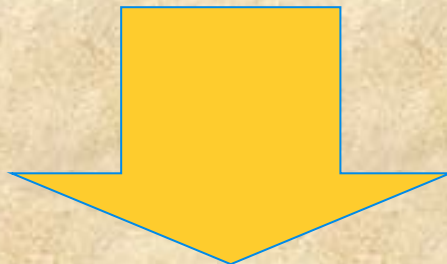

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- Πώς γίνεται η αναζήτηση της νομοθεσίας ;
 - ❖ Κατ' αρχάς σε σχέση με το εθνικό δίκαιο όλοι οι νόμοι αλλά και άλλες κανονιστικές πράξεις δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, το γνωστό **ΦΕΚ**. Η αναζήτησή τους γίνεται είτε από το Εθνικό Τυπογραφείο στην Αθήνα, είτε από τις κατά τόπον Αυτοδιοικήσεις β' βαθμού, στην έδρα κάθε Περιφερειακής Ενότητας. Επίσης μέσω του διαδικτυακού τόπου του Εθνικού Τυπογραφείου είναι πλέον δυνατή η πρόσβαση στα σχετικά ΦΕΚ (www.et.gr).

- Όμως πώς μπορεί κανείς να πληροφορηθεί και τις αντίστοιχες τροποποιήσεις, ώστε να υπάρχει μια πλήρης εικόνα των διατάξεων, έτσι όπως αυτές ισχύουν με ενσωματωμένες τις τροποποιήσεις τους ;

- μέσω **νομικών βάσεων δεδομένων**, που περιλαμβάνουν και την επικαιροποίηση των διατάξεων. Οι βάσεις αυτές είναι κυρίως ιδιωτικές και προϋποθέτουν συνδρομή. **Πρόσφατα, ξεκίνησε η δημιουργία και δωρεάν λειτουργία βάσεων δεδομένων της νομοθεσίας**

- Ορισμένες βιβλιοθήκες των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων διαθέτουν τέτοιες συνδρομές και είναι δυνατή, η μέσω κωδικών, χρήση τους και από τους φοιτητές, προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς, στο πλαίσιο μαθημάτων που σχετίζονται με το **περιβαλλοντικό δίκαιο**.
- Στις ίδιες βάσεις γίνεται αναζήτηση και των αντίστοιχων **αποφάσεων των δικαστηρίων**, προκειμένου να διαμορφωθεί μια ολοκληρωμένη και σφαιρική άποψη.

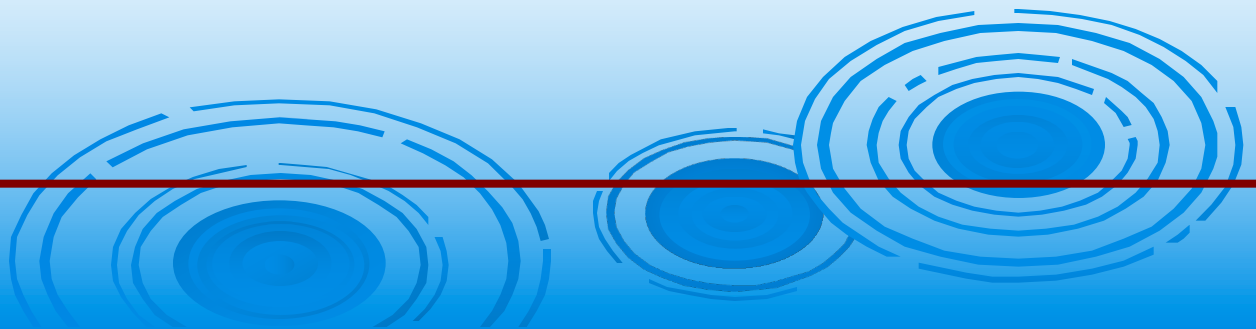
- Επίσης πολλά **υπουργεία**, όπως το ΥΠΕΝ, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, το Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, το Υπουργείο Εξωτερικών (για τις Διεθνείς Συμβάσεις) προσφέρουν δωρεάν πρόσβαση σε νομικές διατάξεις της αρμοδιότητάς τους χωρίς όμως κωδικοποίηση και των σχετικών τροποποιήσεών τους.
- Αλλά και **Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές**, όπως ο Συνήγορος του Πολίτη ή η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας διαθέτουν σχετικές βάσεις και αυτές χωρίς κωδικοποίηση τροποποιήσεων.
- Επιπρόσθετα και το **Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣΤΕ)** διαθέτει ιστοσελίδα με ποικιλία θεμάτων, (www.ste.gr).

- Σε σχέση με το **δίκαιο της ΕΕ**, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει σχετική ιστοσελίδα με κωδικοποίηση - επικαιροποίηση των ισχυουσών διατάξεων καθώς και της αντίστοιχης νομολογίας, ανά τομέα (www.europa.eu).
- Τέλος, ιδιαίτερως σημαντική είναι και η έκδοση **επιστημονικών περιοδικών**, εθνικών και διεθνών, με αντικείμενο το δίκαιο του περιβάλλοντος και περιεχόμενο τόσο θεωρητικό (άρθρα, μελέτες, γνωμοδοτήσεις) όσο και νομοθετικό (νομικές διατάξεις) και νομολογιακό (δικαστικές αποφάσεις).

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο

- Αποτελεί ένα από τα επίπεδα λειτουργίας του περιβαλλοντικού δικαίου
- Αντικείμενό του είναι η ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των κρατών στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και αποσκοπεί στην προστασία του περιβάλλοντος σε παγκόσμια κλίμακα.

Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο

- Προέκυψε από την ανάγκη διαρρύθμισης των παγκόσμιων περιβαλλοντικών αλλαγών και προβλημάτων που προκλήθηκαν από την περίοδο που χαρακτηρίζεται από την ανθρώπινη επίδραση στη βιόσφαιρα που οφείλεται στην αυξανόμενη ανθρώπινη δραστηριότητα.

➤ Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο, λοιπόν, είναι το σύστημα συμφωνιών και αρχών που αντικατοπτρίζουν τη συλλογική προσπάθεια του κόσμου να διαχειριστεί τη μετάβασή μας στην εποχή της έντονης ανθρώπινης παρέμβασης, επιλύοντας τα σοβαρότερα περιβαλλοντικά μας προβλήματα παγκόσμιας κλίμακας, όπως η κλιματική αλλαγή, η καταστροφή του όζοντος, η μαζική εξαφάνιση της άγριας ζωής και η ρύπανση.

- Γενικότερα, το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο στοχεύει στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης
- δηλαδή, μιας ανάπτυξης που επιτρέπει στους ανθρώπους να έχουν υψηλή ποιότητα ζωής σήμερα χωρίς να θυσιάζεται η ποιότητα ζωής των μελλοντικών γενεών.
- **ΟΜΩΣ**, δεν προκαλούν όλες οι περιβαλλοντικές απειλές διεθνή αντίδραση.
- Προκειμένου να θυσιάσουν οι χώρες την αυτονομία τους, πρέπει να αποκομίσουν κάποια οφέλη στη συλλογική αντιμετώπιση του προβλήματος.

- Συνήθως, οι χώρες στρέφονται στη διεθνή συνεργασία όταν:
- α) οι **περιβαλλοντικές επιπτώσεις** είναι **διασυνοριακές** (όπως η ρύπανση στις Μεγάλες Λίμνες) ή **παγκόσμιες** (όπως η κλιματική αλλαγή)
- β) κάποια **διεθνής δραστηριότητα συμβάλλει στην περιβαλλοντική βλάβη**, για παράδειγμα, το διεθνές εμπόριο ελεφαντόδοντου ή η θανάτωση φαλαινών, ή
- γ) ο **διεθνής συντονισμός οικονομικής ή τεχνικής υποστήριξης** είναι καταλυτικός (για παράδειγμα, για την παγκόσμια διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας)

Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο

➤ **Θεσπίζεται** με πρωτοβουλία διεθνών οργάνων και διακυβερνητικών οργανισμών είτε παγκόσμιας, είτε περιφερειακής εμβέλειας (λ.χ. ΟΗΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης, αντίστοιχα)

❖ με την πραγματοποίηση **παγκόσμιων διασκέψεων για το περιβάλλον** και

▣ είτε εκδίδονται **Διακηρύξεις**

▣ είτε διαπραγματεύονται και καταρτίζονται **διεθνείς περιβαλλοντικές συνθήκες ή συμβάσεις**

Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο

- Απαρτίζεται από κανόνες δικαίου *hard law* καθώς και από *soft law* κείμενα.
- Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται οι **Διεθνείς Συμβάσεις ή Συνθήκες**
- Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι **Διακηρύξεις, τα Ψηφίσματα, τα Προγράμματα Δράσης, οι Στρατηγικές ή κείμενα αρχών, όπως η Agenda '21.**

Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο

- Η συνύπραξη *hard law* και *soft law* κανόνων στα διεθνή κείμενα είναι συνήθης και αποτελεί μια ιδιαιτερότητα του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου, που χρησιμοποιεί το παραπάνω «μείγμα» προκειμένου να μπορεί να προσελκύσει περισσότερα συμβαλλόμενα κράτη-μέρη, τα οποία θα αποθαρρύνονταν στην περίπτωση που υπήρχαν μόνον *hard law* κείμενα και διατάξεις.

Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο

- Έχει θεσπισθεί για να συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος σε παγκόσμια κλίμακα
- Η προστασία αυτή πραγματοποιείται μέσω διμερών ή πολυμερών διεθνών συμβάσεων ή συνθηκών μεταξύ κρατών.
- Οι συμβάσεις αυτές διέπουν πολλές πτυχές του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου
- Έχει σημειώσει αλματώδη πρόοδο από την έναρξή του στις δεκαετίες του 1950 & του 1960 καθώς τα κράτη συνειδητοποίησαν ότι υπήρχε πραγματική ανάγκη για διακρατικές λύσεις στις παγκόσμιες περιβαλλοντικές πιέσεις και προκλήσεις.

➤ Η εστίαση στη διεθνή πτυχή της ρύθμισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς είναι ζωτικής σημασίας η διεθνής κοινότητα :

- να αποδεχθεί την αλληλεξάρτηση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών ζητημάτων, και
- να αναζητήσει έναν τρόπο συνεργασίας μεταξύ των κρατών ώστε αυτά να επιλυθούν πιο αποτελεσματικά μέσα από ευρείες συναινέσεις.

- Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως :

- Η βιολογική ποικιλότητα, η κλιματική αλλαγή, η στιβάδα του όζοντος, οι τοξικές και επικίνδυνες ουσίες, τα απόβλητα, η απερήμωση, οι θαλάσσιοι γενετικοί πόροι, η ποιότητα του αέρα, το εμπόριο ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση.
- Η διασυνοριακή ρύπανση, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε περιπτώσεις διασυνοριακών έργων.

- Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο έχει αναπτυχθεί όλα αυτά τα χρόνια δια μέσου του δημοσίου διεθνούς δικαίου, του οποίου και αποτελεί θεματική υποκατηγορία.
- Οι πηγές του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου είναι όμοιες με τις πηγές του δημοσίου διεθνούς δικαίου, όπως τα διεθνή έθιμα, οι διεθνείς συμφωνίες/συνθήκες/συμβάσεις και δικαστικές αποφάσεις από διεθνή δικαστήρια (λ.χ. του διεθνούς δικαστηρίου για το δίκαιο της θάλασσας).

➤ Ο κύριος κορμός του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου εντοπίζεται :

- ❖ στις **Διακηρύξεις** του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (λ.χ. Διακήρυξη της Στοκχόλμης 1972, Διακήρυξη του Ρίο 1992 κ.ά.).
- ❖ Σε εκατοντάδες **διμερείς ή πολυμερείς περιβαλλοντικές συμβάσεις και πρωτόκολλα** που δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις των κρατών σε διάφορους περιβαλλοντικούς τομείς (λ.χ. Το Πρωτόκολλο του Κιότο στη σύμβαση των ΗΕ για την αλλαγή του κλίματος κ.ά.).

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

- Αναπτύχθηκε το τελευταίο τέταρτο του 20ου αιώνα.
- **ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ**
- Η Διακήρυξη 26 αρχών της Παγκόσμιας Διάσκεψης της Στοκχόλμης, **1972** [Διακήρυξη των ΗΕ για το περιβάλλον και την ανάπτυξη]
- Η Παγκόσμια Διάσκεψη του Ρίο, **1992** (Agenda '21)
- Η Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για την αειφόρο ανάπτυξη, Γιохάνεσμπουργκ **2002**.
- Η Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των ΗΕ «Rio+20», Ρίο **2012**.
- Η Διάσκεψη του ΟΗΕ για την κλιματική αλλαγή, Παρίσι, **2015**.
- Η Παγκόσμια Διάσκεψη του ΟΗΕ για το κλίμα «Net Zero Summit», **2021**.

➤ **Η Διάσκεψη της Στοκχόλμης**

- αποτελεί την αφετηρία για την ανάπτυξη του περιβαλλοντικού δικαίου σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο.
- **Η υπ' αριθμ. 1 Αρχή της Διακήρυξης αναφέρει ρητά:** «Ο άνθρωπος έχει το θεμελιώδες δικαίωμα της ελευθερίας, της ισότητας και των κατάλληλων συνθηκών ζωής, σ' ένα περιβάλλον ποιότητας που επιτρέπει μια αξιοπρεπή ζωή και ευημερία, και αυτός φέρει σοβαρή ευθύνη για την προστασία και τη βελτίωση του περιβάλλοντος για τις σημερινές και τις μελλοντικές γενιές».

- **Η Διακήρυξη της Στοκχόλμης** αποτελεί ένα μη δεσμευτικό κείμενο, ωστόσο η επίδρασή του ήταν καταλυτική στη διαμόρφωση κανόνων περιβαλλοντικής προστασίας.
- Το πρώτο διεθνές νομικά δεσμευτικό κείμενο είναι ο **Αφρικανικός Χάρτης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (1981)**. Στο άρ. 24 αναφέρεται: «όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα σε ένα γενικώς ικανοποιητικό περιβάλλον, που ευνοεί την ανάπτυξή τους».

- Επίσης στο **Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην Αμερικανική Σύμβαση** για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (**Πρωτόκολλο του Σαλβαδόρ**) αναφέρεται στο **άρ. 11** : «ο καθένας έχει το δικαίωμα να ζει σε ένα περιβάλλον καθαρό και να απολαμβάνει των αναγκαίων συλλογικών μέσων διαβίωσης»
- Πρόκειται για ρητή δήλωση αναγνώρισης της ύπαρξης ενός δικαιώματος στο περιβάλλον, πλην όμως επαφίεται στα κράτη να υιοθετήσουν τα κατάλληλα μέτρα

❖ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Ενδεικτικά :

- ❖ Διεθνής Σύμβαση για τους υδροτόπους διεθνούς σημασίας, **Ραμσάρ 1971.**
- ❖ Διεθνής Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, **UNESCO Παρίσι, 1972.**
- ❖ Σύμβαση CITES, για το διεθνές εμπόριο άγριων ειδών πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση, **Ουάσιγκτων 1973.**
- ❖ Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (**UNCLOS**), **Montego Bay 1982.**

❖ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Ενδεικτικά :

- ❖ Η Σύμβαση για την προστασία της στιβάδας του όζοντος, **Βιέννη 1988.**
- ❖ Σύμβαση για τον έλεγχο των διασυνοριακών κινήσεων επικινδύνων αποβλήτων και της επεξεργασίας τους, **Βασιλεία 1989.**
- ❖ Σύμβαση για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε διασυνοριακά πλαίσια, **Espoo 1991.**
- ❖ Σύμβαση για την προστασία και τη χρήση διασυνοριακών υδάτων και των διεθνών λιμνών, **Ελσίνκι 1992.**

- ❖ Σύμβαση-πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές μεταβολές, **Νέα Υόρκη 1992**.
Απόρροιά της το Πρωτόκολλο του **Κυότο, 1997**.
- ❖ Διεθνής Σύμβαση για τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, **Ρίο 1992 (CBD)**.
- ❖ Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη μάχη κατά της απερέμωσης, **Παρίσι 1994**.
- ❖ Η Σύμβαση του Άρχους σχετικά με την πρόσβαση στις πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, **Άρχους 1998**.

➤ **Ο τομέας της κλιματικής αλλαγής
στο διεθνές περιβαλλοντικό
δίκαιο**

Κλιματική αλλαγή

Ονομάζεται επίσης υπερθέρμανση του πλανήτη, **αναφέρεται** στην αύξηση των μέσων επιφανειακών θερμοκρασιών στη Γη και **αποτελεί** σύγχρονο και καίριο περιβαλλοντικό πρόβλημα πλανητικής κλίμακας

Η **κύρια αιτία** της κλιματικής αλλαγής είναι η καύση ορυκτών καυσίμων, όπως το πετρέλαιο και ο άνθρακας, που εκπέμπει αέρια θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, κυρίως διοξείδιο του άνθρακα.

Άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως η γεωργία και η αποψίλωση των δασών, συμβάλλουν επίσης στον πολλαπλασιασμό των αερίων του θερμοκηπίου που προκαλούν την αλλαγή του κλίματος.

Οι **επιπτώσεις** της κλιματικής αλλαγής περιλαμβάνουν το λιώσιμο των πάγων, την επιταχυνόμενη άνοδο της στάθμης της θάλασσας, τα μεγαλύτερης διάρκειας καύσωνα και έντασης κύματα καύσωνα και φυσικών καταστροφών, την υποβάθμιση της βιοποικιλότητας κ.ά.

- Η κινητοποίηση της παγκόσμιας κοινότητας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '70 και συνεχίζεται με αμείωτους ρυθμούς έως σήμερα.
- Το αποτέλεσμα είναι η σύναψη διεθνών συμφωνιών και η λήψη μέτρων σε διεθνές, ενωσιακό και εθνικό επίπεδο.
- Η αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού απαιτεί τη λήψη μέτρων:
 - ❖ περιορισμού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, και
 - ❖ προσαρμογής σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο

- **ΟΜΩΣ**,παρά την εγρήγορση της διεθνούς κοινότητας και τη λήψη πρωτοβουλιών με τη σύναψη διεθνών συνθηκών και πρωτοκόλλων για την αντιμετώπιση του φαινομένου, όπως προκύπτει από την πλέον πρόσφατη (**Φεβρουάριος 2022**) **έκθεση** με τίτλο «Climate Change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability» της **Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC)**, η οποία κάνει τακτικές αξιολογήσεις για την κλιματική αλλαγή, τις επιπτώσεις της και τους μελλοντικούς κινδύνους της, χωρίς τη λήψη επειγόντων μέτρων ώστε να συγκρατηθεί η μέση θερμοκρασία του πλανήτη στους 1,5 βαθμούς C πάνω από τα προβιομηχανικά επίπεδα, η προσαρμογή θα καταστεί πιο δαπανηρή και αναποτελεσματική, αν όχι αδύνατη σε κάποιες περιπτώσεις.

- Επίσης, η έκθεση αποκαλύπτει ότι η έκταση και η σπουδαιότητα των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής είναι μεγαλύτερες από εκείνες που η ίδια η Διακυβερνητική Επιτροπή είχε εκτιμήσει το 2014, αποδεικνύοντας ότι η ανθρωπογενής κλιματική αλλαγή προκαλεί επικίνδυνες και εκτεταμένες διαταραχές στο φυσικό περιβάλλον και επηρεάζει τη ζωή δισεκατομμυρίων ανθρώπων σε ολόκληρο τον πλανήτη.

- Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η πρόσφατη έκθεση της UNEP για το χάσμα εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για το 2022, υπογραμμίζοντας emphaticά αφενός ότι η διεθνής κοινότητα υπολείπεται κατά πολύ των στόχων για περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη κατά 1,5 βαθμό C και αφετέρου ότι μόνον ένας επείγων μετασχηματισμός σε όλο το σύστημα μπορεί να συμβάλει στην αποφυγή της κλιματικής καταστροφής.
- Στην ίδια κατεύθυνση του επείγοντος κινείται και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας που υπολογίζει μεγάλη αύξηση θανάτων εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής ετησίως, μεταξύ των ετών 2030 κι 2050
- (WHO, 2014, Quantitative risk assessment of the effects of climate change on selected causes of death, 2030s and 2050s , in: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/134014/1/9789241507691_en.pdf?ua=1).

- Επιπρόσθετα, το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής αποτελεί **σοβαρή απειλή για την απόλαυση και την άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλο τον κόσμο.**
- Σύμφωνα μάλιστα με σχετική **έκθεση του 2015 της UNEP των Ηνωμένων Έθνών** με τίτλο *Climate Change and Human Rights*, η ανθρωπογενής κλιματική αλλαγή είναι η μεγαλύτερη, πιο διάχυτη απειλή για το φυσικό περιβάλλον και τα ανθρώπινα δικαιώματα της εποχής μας.
- Η ενασχόληση του δικαίου με την κλιματική αλλαγή είναι διαρκώς αυξανόμενη ώστε πλέον να γίνεται λόγος για **κλιματικό δίκαιο, κλιματική δικαιοσύνη, κλιματικές δικαστικές υποθέσεις και αποφάσεις, δικαιώματα κλιματικών προσφύγων κ.ά.**

- Η Διεθνής Σύμβαση για την κλιματική αλλαγή του 1992 αποτέλεσε την απαρχή μιας σειράς μεταγενέστερων συμφωνιών καθοριστικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού.
- Έτσι, συνοδεύτηκε από Πρωτόκολλα αλλά και Συμφωνίες στις οποίες προσχώρησαν όχι μόνον χώρες, αλλά και η ίδια η ΕΕ.

- **Ευέλικτοι Μηχανισμοί του Πρωτοκόλλου**
- Προκειμένου να διευκολυνθούν τα συμβαλλόμενα μέρη στην εκπλήρωση των επιμέρους δεσμεύσεών τους για μείωση των εκπομπών, το Πρωτόκολλο του Κιότο θεσπίζει **τρεις διαφορετικούς μηχανισμούς**, οι οποίοι βασίζονται στη λειτουργία της αγοράς :
- **το εμπόριο εκπομπών (emissions trading)-** αρ. 17
- **την κοινή εφαρμογή (joint implementation)-** αρ. 6, και
- **τον μηχανισμό «καθαρής» ανάπτυξης (clean development mechanism) –** αρ. 12

- **Συμφωνία των Παρισίων, 2015**
- Η Συμφωνία των Παρισίων έχει αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως υπό την αιγίδα της Σύμβασης UNFCCC ως **συνέχεια του Πρωτοκόλλου του Κιότο** από το 2011.
- Πρόκειται για **ιστορική συμφωνία** στην οποία κατέληξαν τα συμβαλλόμενα μέρη της Συμβασης για την κλιματική αλλαγή στις 12-12-2015 στο Παρίσι μετά από **πολυετείς διαπραγματεύσεις**.
- Είναι μια διεθνής συνθήκη με νομική δεσμευτικότητα που τέθηκε σε εφαρμογή στις 4-11-2016 και έχει 194 Μέρη (χώρες).

- Θεωρείται ως **συμφωνία-σταθμός** για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και για την επιτάχυνση και εντατικοποίηση των απαιτούμενων δράσεων και επενδύσεων για ένα βιώσιμο μέλλον, που θα χαρακτηρίζεται από χαμηλές εκπομπές άνθρακα.
- Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν τη Συμφωνία του Παρισιού είχε προηγηθεί λίγους μήνες πριν (Σεπτέμβριος 2015) η υιοθέτηση από τη ΓΣ του ΟΗΕ της **Ατζέντας 2030**, με 17 στόχους. Ο **στόχος 13** της ατζέντας αυτής αφορά στο κλίμα.

- Θέτει έναν φιλόδοξο στόχο και υιοθετεί ένα **οικουμενικό σχέδιο δράσης** με απώτερο σκοπό τον περιορισμό της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη, όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω.
- Βασίζεται σε εθελοντικές συνεισφορές όσον αφορά τη μείωση των εκπομπών, αντιμετωπίζει συγκεκριμένα την προσαρμογή στην αλλαγή του κλίματος και ενισχύει τις υποχρεώσεις υποβολής εκθέσεων.
- Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν τη Συμφωνία του Παρισιού είχε προηγηθεί λίγους μήνες πριν (Σεπτέμβριος 2015) η υιοθέτηση από τη ΓΣ του ΟΗΕ της **Ατζέντας 2030**, με 17 στόχους. Ο **στόχος 13** της ατζέντας αυτής αφορά στο κλίμα.

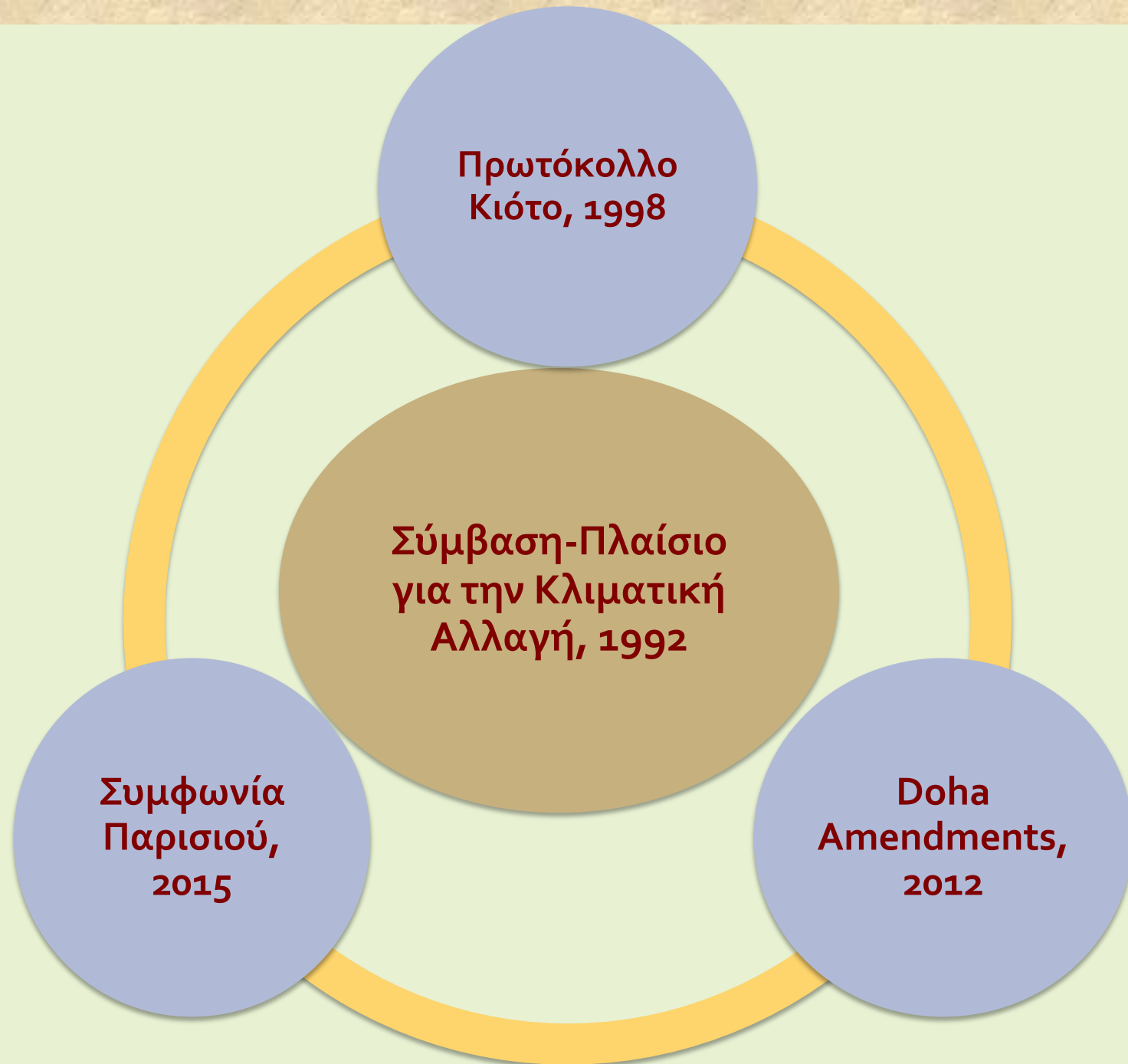
Τα βασικά στοιχεία της Συμφωνίας των Παρισίων, 2015

-
- **Μακροπρόθεσμος στόχος** (συγκράτηση κάτω από 2 βαθμούς C και περαιτέρω στον 1,5 βαθμό C)
 - **Συνεισφορές χωρών** (υποβολή ολοκληρωμένων εθνικών σχεδίων δράσης για το κλίμα από τις χώρες)
 - **Φιλόδοξοι στόχοι** (συμφωνία κυβερνήσεων γνωστοποίησης ανά 5ετία των συνεισφορών τους με σκοπό τον καθορισμό πιο φιλόδοξων στόχων)
 - **Διαφάνεια** (γνωστοποίηση μεταξύ των μερών και στο ευρύτερο κοινό της προόδου για την επίτευξη των στόχων τους- διαφάνεια και εποπτεία)
 - **Αλληλεγγύη** (χρηματοδοτήσεις για το κλίμα από ανεπτυγμένες προς αναπτυσσόμενες χώρες)

Όσον αφορά στα **μειονεκτήματα της Συμφωνίας των Παρισίων** από πλευράς νομικής έχουν επισημανθεί ότι :

- δεν προβλέπεται ένας αποτελεσματικός μηχανισμός εφαρμογής των μέτρων
- επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των μερών η εφαρμογή
- δεν προβλέπεται ένα σύστημα επιβολής κυρώσεων σε περιπτώσεις παραβιάσεων
- δεν υφίσταται πρόβλεψη χρηματικών αποζημιώσεων σε περίπτωση πρόκλησης ζημιών
- χρήση κυρίως μιας γλώσσας στις διατάξεις της Συμφωνίας περισσότερο κατευθυντήριας και προγραμματικής αν και πρόκειται για διεθνή σύμβαση με νομική δεσμευτικότητα.
- **Agreement** website:
- http://unfccc.int/paris_agreement/items/9485.php

- Μετά τη Συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα ακολούθησαν και άλλες Διασκέψεις του ΟΗΕ για το ίδιο θέμα. Πρόκειται για τις:
- **Παγκόσμια Διάσκεψη στο Μαρακές, 2016**
- **Σύνοδος Κορυφής για το κλίμα ("Climate Action Summit") στη Νέα Υόρκη, 2019**
- **Σύνοδος της Γλασκώβης, 2021**
- **Σύνοδος του Σαρμ Ελ Σείχ, Αίγυπτος, 6 έως 18-11-2022**
- **Σύνοδος του Ντουμπάϊ, Ην. Αραβικά Εμιράτα,, 20-11 έως 13-12-2023**
- **Επόμενη σύνοδος στο Μπακού του Αζερμπαϊτζάν, 11 έως 22-11-2024**
- Ενώ υπάρχει μεγάλη κινητοποίηση και κινητικότητα για το πρόβλημα του κλίματος διεθνώς, υπογράφηκαν και τέθηκαν σε ισχύ σημαντικές διεθνείς συμφωνίες, εν τούτοις δεν υπάρχει ακόμη ανάλογη αποτελεσματικότητα.

- Στο σημείο αυτό αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι **ρόλο αντίβαρου** στην καθυστέρηση εκπλήρωσης της Συμφωνίας των Παρισίων και των άλλων διεθνών συμβάσεων διαδραματίζει ο σημαντικός ρόλος της κοινωνίας των πολιτών αλλά και των περιβαλλοντικών οργανώσεων ΜΚΟ, οι οποίες ασκούν πίεση σχετικά με την εφαρμογή των διεθνών δεσμεύσεων των κρατών ασκώντας προσφυγές στα εθνικά δικαστήρια. Έχει αρχίσει έτσι να δημιουργείται **μια «κλιματική νομολογία» με καινοτόμες δικαστικές αποφάσεις εθνικών δικαστηρίων** που μπορεί να λειτουργήσουν ως μέτρο πίεσης προς τις κυβερνήσεις για την υλοποίηση φιλόδοξων εθνικών στόχων μείωσης εκπομπών.

- Χαρακτηριστικά νομολογιακά παραδείγματα είναι οι υποθέσεις :
- **Urgenda 2019** (εθνικά δικαστήρια Ολλανδίας Πρωτοδικείου Χάγης, Εφετείου και Ανώτατου Δικαστηρίου)
- **Neubauer 2021** (Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο)
- **«Ηλικιωμένοι για την προστασία του κλίματος» κατά της Ελβετίας** (ενώπιον του ΕΔΔΤΑ)

- Χαρακτηριστικά **νομολογιακά παραδείγματα** είναι οι υποθέσεις :
- **Urgenda 2019** (εθνικά δικαστήρια Ολλανδίας Πρωτοδικείου Χάγης, Εφετείου και Ανώτατου Δικαστηρίου)
- Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή, **το ανώτατο δικαστήριο της Ολλανδίας δέχθηκε ότι το κράτος υπέχει ευθύνη στο βαθμό που δεν λαμβάνει μέτρα για την αποτροπή της επικίνδυνης κλιματικής αλλαγής κατά το μέρος που του αναλογεί.** Μάλιστα το δικαστήριο έλαβε υπόψη του τις εκθέσεις της Διακυβερνητικής Επιτροπής για το Κλίμα αλλά και τα πορίσματα της κλιματικής επιστήμης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι **χώρες ανεπτυγμένες, όπως η Ολλανδία, υποχρεούνται να μειώσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου τουλάχιστον κατά 25% έως το 2020.** Μάλιστα είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το ποσοστό περιορισμού των εκπομπών κατά 25% που δέχθηκε η απόφαση δεν προβλέπεται ρητά σε κάποιο διεθνές ή ενωσιακό νομοθέτημα.
- Άρα, **η μη συμμόρφωση του κράτους στο παραπάνω ποσοστό αποτελεί παραβίαση υποχρεώσεων του που απορρέουν από διεθνείς συνθήκες, όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.**

- Σύμφωνα με τη δεύτερη **υπόθεση (Neubauer)**, το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο δέχθηκε μεν ότι οι προβλέψεις και οι στόχοι του προσβληθέντος γερμανικού κλιματικού νόμου για το διάστημα έως το 2030 δεν παραβιάζουν την υποχρέωση προστασίας που απορρέει από σχετικά συνταγματικά δικαιώματα (ζωή, υγεία, ιδιοκτησία) διότι οι εν λόγω στόχοι ανήκουν στη σφαίρα της διακριτικής ευχέρειας του κράτους για την επίτευξη των στόχων της Σύμβασης των Παρισίων.
- Ωστόσο, **το δικαστήριο δέχθηκε τη μερική αντισυνταγματικότητα των προβλέψεων του γερμανικού κλιματικού νόμου για το διάστημα μετά το 2030 και εφεξής με την αιτιολογία ότι παραβιάζεται η υποχρέωση προστασίας των παραπάνω δικαιωμάτων των ατόμων στο μέλλον, αφού οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής θα εντείνονται.**

- Η παραπάνω κρίση του δικαστηρίου είναι ιδιαίτερα πρωτοποριακή μιας και στην ουσία προβαίνει σε μια **«διαχρονική διασφάλιση» των θεμελιωδών δικαιωμάτων με σαφή προβολή στο μέλλον.**
- Το κάνει μάλιστα αυτό δεχόμενο τα πορίσματα της επιστήμης και δη τις εκθέσεις των εμπειρογνωμόνων και της Διακυβερνητικής Διάσκεψης για το κλίμα και οδηγείται στην κρίση ότι η διατήρηση των εκπομπών σε συγκεκριμένα επίπεδα έως το 2030 θα έχει ως αποτέλεσμα την ανάγκη δραστικών μειώσεων των εκπομπών από το 2031 και εφεξής με συνέπεια σημαντικούς περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφευγόντων με ανάλογες επιπτώσεις στη ζωή τους.

- **Η υπόθεση ενώπιον του ΕΔΔτΑ κατά της Ελβετίας**
- Ξεχωριστό ενδιαφέρον έχει η υπόθεση που οδηγήθηκε ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο, μετά την εξάντληση των ενδίκων μέσων της υπόθεσης στην Ελβετία.
- Στη συγκεκριμένη υπόθεση VEREIN KLIMASENIORINNEN SCHWEIZ ET AUTRES κατά Ελβετίας, μια ένωση ηλικιωμένων γυναικών με πάνω από 2000 μέλη, κατά το πλείστον άνω των 70 ετών, με τίτλο **«Ηλικιωμένοι για την προστασία του κλίματος»**, που συστήθηκε για την προώθηση και την εφαρμογή αποτελεσματικής προστασίας του κλίματος, προσέφυγε στα ελβετικά δικαστήρια.

- Το αίτημά τους για παραλείψεις των ελβετικών αρχών να μετριάσουν την κλιματική αλλαγή και κυρίως τις επιπτώσεις της υπερθέρμανσης που προκαλούνται στη ζωή, τις συνθήκες διαβίωσης και στην υγεία τους, επικαλούμενες και τις δεσμεύσεις που απορρέουν από τη Συμφωνία του Παρισιού, τελικώς απορρίφθηκε όπως και η αναίρεση κατά της απορριπτικής απόφασης, από το Ομοσπονδιακό Ανώτατο Δικαστήριο. Έτσι, η ένωση αυτή προσέφυγε στο ΕΔΔτΑ, αφού είχαν εξαντληθεί τα ένδικα μέσα στην Ελβετία.

Το ΕΔΔτΑ εξέδωσε την **απόφασή του στις 9-4-2024** και δέχθηκε την προσφυγή της ένωσης, **καταδίκασε μάλιστα την Ελβετία για παραβίαση του δικαιώματος στην οικογενειακή και ιδιωτική ζωή** διότι δεν υλοποίησε αποτελεσματικές πολιτικές ώστε να μειωθούν οι επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης, που μάλιστα είναι **ιδιαίτερα επιβαρυντικές για την ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων**. Το ΕΔΔτΑ έκανε τη διαπίστωση ότι η Ελβετία δεν είχε λάβει τα επαρκή εκείνα μέτρα για την προστασία των πολιτών από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και αναγνώρισε το δικαίωμα στις ενώσεις και τα άτομα να προσφεύγουν ενώπιόν του για θέματα σχετικά με την κλιματική αλλαγή.

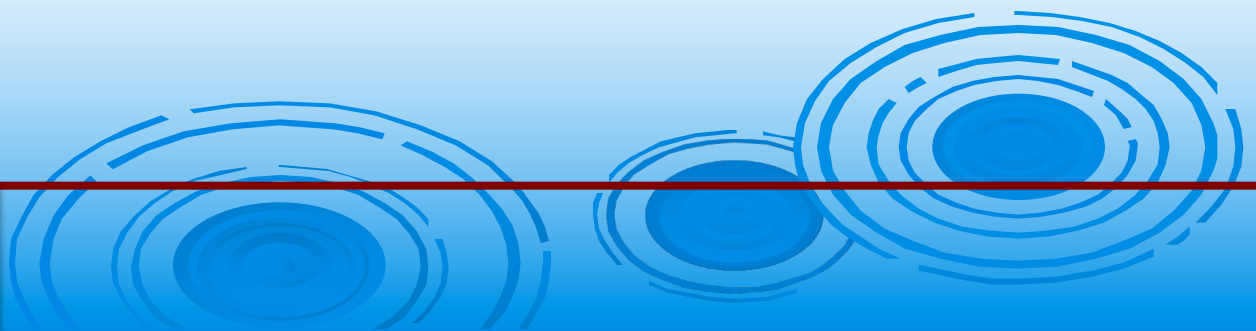
- Αξίζει να επισημανθεί ότι για πρώτη φορά καταδικάζεται κράτος από το ΕΔΔτΑ για ανεπαρκή δράση όσον αφορά στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Καταδικάστηκε μάλιστα η Ελβετία να καταβάλει στην ένωση το ποσό των 80.000 ευρώ.
- Ξεχωριστό όμως ενδιαφέρον παρουσιάζουν και 2 άλλα σημεία της απόφασης : α) το δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχουν αξιόπιστες ενδείξεις σύμφωνα με τις οποίες η ανθρωπογενής κλιματική αλλαγή υπάρχει και αποτελεί σοβαρή τρέχουσα και μελλοντική απειλή για την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εγγυάται η ΕΣΔΑ, η οποία μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο εάν ληφθούν και εφαρμοστούν επείγοντως τα κατάλληλα μέτρα.

- και β) το δικαστήριο δέχθηκε, κάνοντας προβολή στο μέλλον, ότι ενώ οι νομικές υποχρεώσεις που απορρέουν για τα κράτη από την ΕΣΔΑ επεκτείνονται στα άτομα που βρίσκονται εν ζωή σήμερα, είναι σαφές ότι οι μελλοντικές γενιές θα επωμιστούν με μεγαλύτερη σφοδρότητα τις συνέπειες των σημερινών αποτυχιών για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε ότι **η κλιματική αλλαγή αποτελεί πλέον ένα ζήτημα κοινού ενδιαφέροντος για την ανθρωπότητα και η ανάγκη προώθησης της διαγενεακής κατανομής των βαρών επιβάλλει να προβλεφθεί η δυνατότητα προσφυγής των ενώσεων στη Δικαιοσύνη στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής.**

ΤΟ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

- Ο τομέας της προστασίας του περιβάλλοντος έχει διανύσει μια **μακροχρόνια πορεία**, η οποία **αρχίζει από την έμμεση αναγνώρισή της** (άρθρο 36 της τότε ΣυνθΕΟΚ, στο οποίο γίνεται αναφορά στην προστασία της υγείας και της ζωής των ανθρώπων, ζώων ή φυτών) και **καταλήγει στην ρητή κατοχύρωσή της στο πλαίσιο του Πρωτογενούς Δικαίου της ΕΕ** (άρθρο 130 Π της ΕΕΠ, 130 Ρ Συνθήκης Μάαστριχτ, 174 Συνθήκης Άμστερνταμ και 191 της ενοποιημένης Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ-ΣυνθΛΕΕ).
- Οι σημαντικότεροι σταθμοί αυτής της εξέλιξης είναι:

ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ Η΄ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

➤ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΕ

- ❖ Από την ίδρυση των ΕΚ (1957) έως την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ-1986)
 - ▣ Απουσία του τομέα της περιβαλλοντικής προστασίας
- ❖ Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986)
 - ▣ Προσθήκη άρθρων 130 Π, Ρ και Σ στην τότε ΣυνθΕΚ
 - ▣ Το περιβάλλον ανάγεται σε αυτοτελή κοινοτική **ΔΡΑΣΗ**

❖ **Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992)**

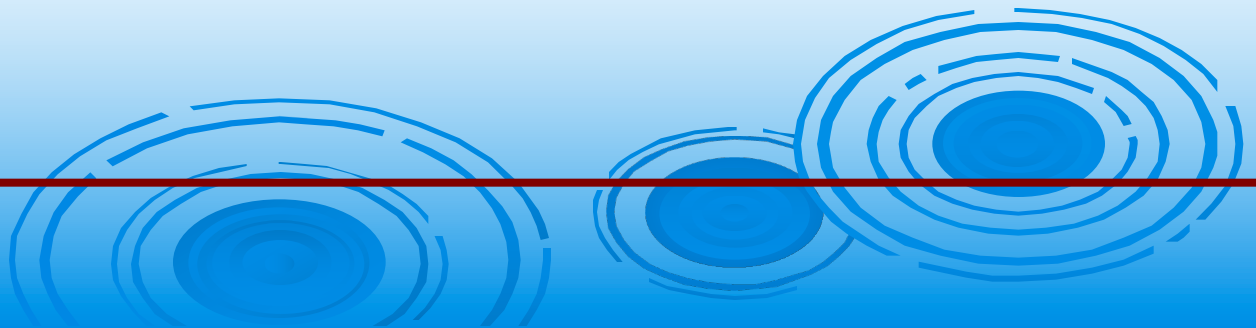
- ❑ Το περιβάλλον προάγεται σε κοινοτική **ΠΟΛΙΤΙΚΗ** (άρθρα 130 Ρ, Σ και Τ της τότε ΣυνθΕΚ)
- ❑ Εντάσσεται στους στόχους και τις αρχές της Κοινότητας (άρθρα 2 και 3)

❖ **Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997)**

- ❑ Η αρχή της ενσωμάτωσης (άρθρο 6) ενισχύεται με αναφορά στην αρχή της αειφόρου ανάπτυξης
- ❑ Η προστασία του περιβάλλοντος ανάγεται για πρώτη φορά σε στόχο ανεξάρτητο από την οικονομική ανάπτυξη.
- ❑ Νέα αρίθμηση άρθρων (174, 175 και 176 της τότε ΣυνθΕΚ).

❖ Η Συνθήκη της Λισαβόνας (2009)

❖ Η προστασία του περιβάλλοντος στη Συνθήκη της Λισαβόνας

- Το περιεχόμενο της προστασίας του περιβάλλοντος στην ισχύουσα σήμερα Συνθήκη της Λισαβόνας αναπτύσσεται στο άρθρο 191 παρ. 1-4, στο άρθρο 192 παρ. 1-5 και στο άρθρο 193 της Ενοποιημένης Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ.
- Ένα νέο στοιχείο που εισάγει η Συνθήκη της Λισαβόνας είναι η προσθήκη της κλιματικής αλλαγής ως νέου στόχου της ΕΕ

❖ Η προστασία του περιβάλλοντος στη Συνθήκη της Λισαβόνας

- Στο άρθρο 193 προβλέπεται ρητά η δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν και να διατηρούν μέτρα ενισχυμένης προστασίας, δηλ. μέτρα που έχουν πιο αυστηρό περιεχόμενο από το αντίστοιχο των διατάξεων της ΕΕ. Τα μέτρα αυτά πρέπει να συμβιβάζονται με τις Συνθήκες και κοινοποιούνται στην Επιτροπή.
- Πρόκειται για την **αρχή της ελάχιστης εναρμόνισης**. Πιο συγκεκριμένα, το δίκαιο της Ένωσης (αρ. 193 ΣΛΕΕ) θεσπίζει ελάχιστα πρότυπα, καταλείποντας στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να θέσουν αυστηρότερα πρότυπα, από εκείνα που καθορίζονται στη συγκεκριμένη ενωσιακή πράξη (συνήθως Οδηγία).

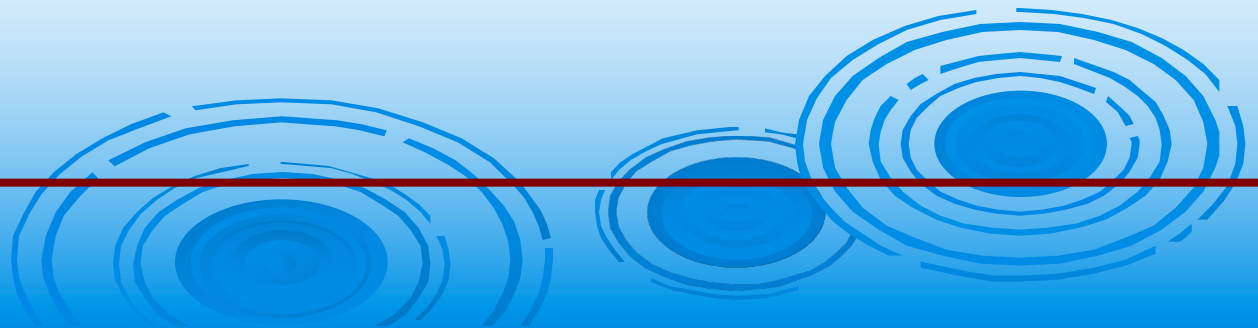
❖ Η προστασία του περιβάλλοντος στη Συνθήκη της Λισαβόνας

- Ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο προσαρτημένος Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ και δη το άρθρο 37 αυτού.
- Σύμφωνα με το άρθρο 37 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων με τίτλο «Προστασία του περιβάλλοντος»
- «Το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητας του πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης»

❖ Η προστασία του περιβάλλοντος στη Συνθήκη της Λισαβόνας

- Αξίζει να σημειωθεί ότι η δράση της ΕΕ και η αρμοδιότητά της σε θέματα περιβάλλοντος εξακολουθεί να στηρίζεται στις **αρχές της επικουρικότητας** (άρθρο 5 παρ. 2 ΣΕΕ) και **της αναλογικότητας** (άρθρο 5 παρ. 4 ΣΕΕ)
- Γενικότερα το πρωτογενές περιβαλλοντικό δίκαιο αποτελούν οι ειδικότερες διατάξεις της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ, της Συνθήκης για την ΕΕ και ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΣ Η΄ ΠΑΡΑΓΩΓΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΕ

- **ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ** (συνήθως η εξαίρεση)
- **ΟΔΗΓΙΕΣ** (ο κανόνας)
- **ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ**
- **ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ Η΄ ΓΝΩΜΕΣ**
- **SOFT LAW ΠΡΑΞΕΙΣ** (Γενικά Προγράμματα, Προγράμματα Δράσης, Στρατηγικές, Ψηφίσματα, Βίβλοι. Μέχρι στιγμής έχουν εκδοθεί 8 προγράμματα δράσης με λήξη το έτος 2030)

Δευτερογενές ή Παράγωγο Περιβαλλοντικό Δίκαιο

- Η ιδιαίτερη φύση της κανονιστικής πράξης της **Οδηγίας** είναι και ο κύριος λόγος της επιλογής της ως συνήθους εργαλείου πραγμάτωσης των στόχων, που θέτει η Συνθήκη.
- Επειδή μέχρι το 1986 η δράση της ΕΚ στον τομέα του περιβάλλοντος δεν στηριζόταν σε σαφή νομική βάση, για το λόγο αυτό η ΕΚ απέφυγε να επέμβει στις εθνικές έννομες τάξεις με το δραστικό μέσο του Κανονισμού, που έχει άμεση και γενική ισχύ.

Δευτερογενές ή Παράγωγο Περιβαλλοντικό Δίκαιο

- Επίσης, επειδή το κύριο χαρακτηριστικό των πράξεων του δευτερογενούς δικαίου περιβάλλοντος της ΕΕ είναι ο **εξειδικευμένος, ειδικός και λεπτομερής χαρακτήρας** τους καθώς και η διαμόρφωση του περιεχομένου τους κυρίως βάσει τεχνικών δεδομένων και επιστημονικών πορισμάτων, επιλέχτηκε **τελικώς η Οδηγία ως ο προσφορότερος τύπος άσκησης και πραγμάτωσης της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ** (π.χ Οδηγίες με περιεχόμενο τον καθορισμό ανώτατων τιμών ρυπογόνων ουσιών ή δεικτών ποιότητας ορισμένων περιβαλλοντικών αγαθών).

Δευτερογενές ή Παράγωγο Περιβαλλοντικό Δίκαιο

- Άλλωστε, σύμφωνα με τις Οδηγίες τα κράτη μέλη έχουν πάντοτε τη δυνατότητα να αξιοποιούν την **ελευθερία δράσης** που τους παρέχεται σε σχέση με το χρονικό ορίζοντα εναρμόνισης.
- Όμως τα τελευταία χρόνια αυξάνεται και η έκδοση των Κανονισμών, που ρυθμίζουν περιβαλλοντικά ζητήματα όχι γιατί εξέλειψαν οι λόγοι που θεώρησαν την Οδηγία ως την πλέον πρόσφορη επιλογή, αλλά λόγω της διαρκώς αυξανόμενης ανάδειξης νέων και επειγόντων περιβαλλοντικών προβλημάτων (π.χ. Ο πρόσφατος κανονισμός 2021/1119/ΕΕ για το κλίμα).

➤ **Οι πηγές του ενωσιακού
περιβαλλοντικού δικαίου**

➤ Οι πηγές του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου

➤ Αυτές είναι:

➤ Το Πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο

- ❖ Οι Συνθήκες (ΣΕΕ, ΣΛΕΕ, Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων)
- ❖ Οι Συνθήκες στις οποίες έχει προσχωρήσει η Ένωση

➤ Το Δευτερονές ή Παράγωγο ενωσιακό δίκαιο

- ❖ Δηλ. η ενωσιακή νομοθεσία (κανονισμοί, οδηγίες, αποφάσεις) που θεσπίστηκε με βάση τις προβλέψεις των Συνθηκών (νομική βάση, άρθρα 191, 192 & 193 ΣΛΕΕ καθώς και άρθρο 3 παρ. 3 ΣΕΕ)

➤ Οι αποφάσεις των δικαιοδοτικών οργάνων της ΕΕ

- ❑ ΔΕΕ και Γενικό Δικαστήριο

➤ **Οι στόχοι της ενωσιακής
περιβαλλοντικής πολιτικής**

- Η πολιτική της ΕΕ στον τομέα του περιβάλλοντος επιδιώκει τους εξής **στόχους** (αρ. 191 ΣΛΕΕ) :
- **Διατήρηση, προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος**
- **Προστασία της υγείας του ανθρώπου**
- **Συνετή και ορθολογική χρήση και αξιοποίηση των φυσικών πόρων**
- **Πρώθηση σε διεθνές επίπεδο μέτρων για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ή παγκόσμιων προβλημάτων.**

- **Οι αρχές του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου**
 - **Οι γενικές αρχές**

Οι αρχές του δικαίου περιβάλλοντος στο ενωσιακό δίκαιο, στις οποίες στηρίζεται η πολιτική της ΕΕ για το περιβάλλον είναι :

Οι γενικές αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:

- Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης (άρθρο 3 παρ. 3 ΣΕΕ)

- Η αρχή της ενσωμάτωσης (άρθρο 11 ΣΛΕΕ)

- Η αρχή ενός υψηλού επιπέδου προστασίας για το περιβάλλον (αρ. 191 παρ.2).

➤ **Γενικές Αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:**

➤ **Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης (αρ. 3 παρ. 3 ΣΕΕ)**

«3. Η Ένωση εγκαθιδρύει εσωτερική αγορά. Εργάζεται για την **αιεφόρο ανάπτυξη** της Ευρώπης με γνώμονα την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των τιμών, την κοινωνική οικονομία της αγοράς με υψηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο, και το **υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος**. Προάγει την επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο.

- **Γενικές Αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:**
- **Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης (αρ. 3 παρ. 3 ΣΕΕ)**
- Η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την **αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών** και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού. Η Ένωση προάγει την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών. Η Ένωση σέβεται τον πλούτο της πολιτιστικής και γλωσσικής πολυμορφίας και **μεριμνά για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς».**

- **Γενικές Αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:**
- **Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης (αρ. 3 παρ. 5 ΣΕΕ)**
- «Στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ένωση προβάλλει και προωθεί τις αξίες της και τα συμφέροντά της και συμβάλει στην προστασία των πολιτών της. Συμβάλλει στην ειρήνη, την ασφάλεια, την αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη, την αλληλεγγύη και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των λαών, το ελεύθερο και δίκαιο εμπόριο, την εξάλειψη της φτώχειας και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και στην αυστηρή τήρηση και ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και ιδίως στον σεβασμό των αρχών του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ»

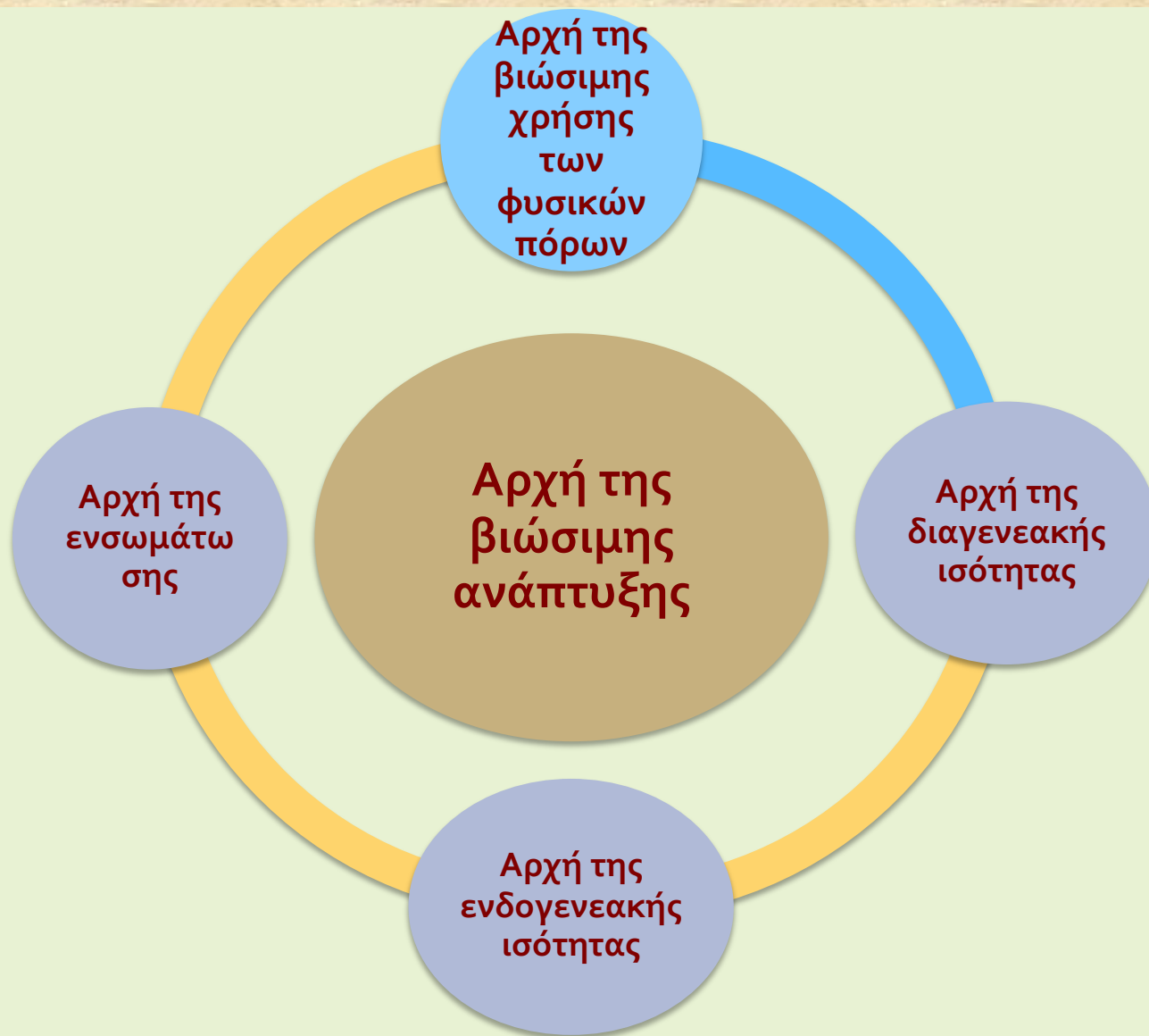

- Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης
- Κατοχυρώνεται, επομένως στο ενωσιακό δίκαιο (αρ. 3 παρ. 3 ΣΕΕ)
- Στηρίζεται σε 3 ισότιμους πυλώνες :
- **Οικονομία – Κοινωνία – Περιβάλλον**

- **Γενικές Αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:**
- **Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης (αρ. 3 παρ. 3 ΣΕΕ)**
- **Συνδέεται στενά με 4 άλλες αρχές :**
- **Αρχή της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων**
- **Αρχή της διαγενεακής ισότητας**
- **Αρχή της ενδογενεακής ισότητας**
- **Αρχή της ενσωμάτωσης**

- **Γενικές Αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:**
- **Η αρχή της ενσωμάτωσης (αρ. 11 ΣΛΕΕ)**
- «11. Οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης, ιδίως προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη»
- **Δηλ. ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών απαιτήσεων στη χάραξη και εφαρμογή των επιμέρους τομεακών ενωσιακών πολιτικών (π.χ. γεωργία, ενέργεια, μεταφορές, αλιεία κ.ά)**
- Επομένως, το περιβάλλον ανάγεται σε ιδιαίτερο έννομο αγαθό που τα όργανα της ΕΕ υποχρεούνται να προστατεύουν κατά τη χάραξη των ενωσιακών πολιτικών

- **Γενικές Αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:**
- **Η αρχή της ενσωμάτωσης (αρ. 11 ΣΛΕΕ)**
- επηρεάζει τον συντονισμό ανάμεσα σε διάφορες ενωσιακές πολιτικές
- αποτελεί βασικό εργαλείο υλοποίησης των στόχων και προτεραιοτήτων της αειφόρου ανάπτυξης

- **Γενικές Αρχές με ειδική αναφορά στο περιβάλλον:**
- **Η αρχή ενός υψηλού επιπέδου προστασίας για το περιβάλλον (αρ. 191 παρ.2).**
- **Οι πολιτικές της ΕΕ θα πρέπει**
- **να αποσκοπούν στην επίτευξη ενός υψηλού επιπέδου προστασίας και**
- **να διέπονται από αυτήν την αρχή πολιτικές και δράσεις της ΕΕ**

- Μια σύνθεση των αρχών του υψηλού επιπέδου προστασίας, της αρχής της ενσωμάτωσης και της αρχής της αιεφόρου ανάπτυξης, εισάγεται και με το προαναφερθέν άρθρο 37 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων
- άρθρο 37 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων με τίτλο «Προστασία του περιβάλλοντος»
- «Το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητάς του πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της αιεφόρου ανάπτυξης»

➤ **Ειδικότερες αρχές που διέπουν την περιβαλλοντική πολιτική και δράση**

- **Οι ειδικότερες περιβαλλοντικές αρχές**
- Προβλέπονται ρητά στο άρθρο 191 παρ. 2 της ΣΛΕΕ
- Σύμφωνα με αυτό « Η πολιτική της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος αποβλέπει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και λαμβάνει υπόψη την ποικιλομορφία των καταστάσεων στις διάφορες περιοχές της Ένωσης. Στηρίζεται στις αρχές :
- της **προφύλαξης και της προληπτικής δράσης**
- της **επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή,**
- καθώς και στην αρχή **«ο ρυπαίνων πληρώνει»**

Επομένως, σύμφωνα με το άρθρο 191 παρ. 2 ΣυνθΛΕΕ η περιβαλλοντική προστασία σε επίπεδο Ένωσης διέπεται από τις εξής **ειδικότερες νομικές αρχές** :

- Αρχή της πρόληψης

- Αρχή της προφύλαξης

- Αρχή της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή

- Αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»

- Όλες αυτές οι **αρχές ειδικές και γενικές** δημιουργούν μια **ενότητα** και ένα **σύστημα αρχών** που αποβλέπουν στην προστασία του περιβάλλοντος σε επίπεδο ΕΕ και μάλιστα **υπό την ποιοτική ρήτρα** η σχετική κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική να αποβλέπει σε ένα υψηλό επίπεδο προστασίας (άρθρο 191παρ. 2) και προς την κατεύθυνση της αειφόρου ανάπτυξης (άρθρο 11).
- Οι αρχές αυτές δεσμεύουν τον νομοθέτη της Ένωσης αμέσως ή εμμέσως (μέσω των διεθνών συμβάσεων, που έχει υπογράψει η ΕΕ).
- Η τήρησή τους είναι υποχρέωση των οργάνων της ΕΕ.
- Επομένως, ο ενωσιακός νομοθέτης οφείλει να τις λαμβάνει υπόψη του κατά τη θέσπιση κανόνων του παράγωγου ή δευτερογενούς δικαίου της ΕΕ.

- Επίσης, οι αρχές αυτές επιβάλλονται στα κράτη μέλη άμεσα ή έμμεσα.
- Για παράδειγμα μερικές οδηγίες υιοθετούν ρητά τις περιβαλλοντικές αρχές του άρθρου 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ, οι οποίες με αυτόν τον τρόπο επιβάλλονται στα κράτη μέλη.
- Αλλά ακόμη και στην περίπτωση που οι αρχές αυτές δεν προβλέπονται ρητά σε κάποια πράξη του παράγωγου δικαίου της ΕΕ εν τέλει επηρεάζουν και φωτίζουν και το εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών.

- Άλλωστε, οι διοικητικές και δικαστικές αρχές των κρατών μελών οφείλουν να ερμηνεύουν το εθνικό τους δίκαιο σύμφωνα με τους ενωσιακούς κανόνες και τις απορρέουσες από αυτό αρχές.
- Τα εθνικά δικαστήρια ερμηνεύοντας την εθνική νομοθεσία λαμβάνουν υπόψη τους τις περιβαλλοντικές αρχές της ΕΕ και τις ενσωματώνουν στη νομολογία τους.
- Το Συμβούλιο της Επικρατείας κατ' επανάληψη έχει ενσωματώσει τις αρχές αυτές στην πλούσια και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα νομολογία του για την προστασία του περιβάλλοντος.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

➤ Η αρχή της **ΠΡΟΛΗΨΗΣ**

❖ **ΠΡΟΛΗΨΗ**

- ❖ Λήψη μέτρων για την αποφυγή της περιβαλλοντικής ζημίας παρά για την αποκατάστασή της - πρόληψη έναντι καταστολής
- ❖ **επιστημονική βεβαιότητα – επιστημονικές αποδείξεις**

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

➤ Η αρχή της **ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ**

❖ **ΠΡΟΦΥΛΑΞΗ**

- ❖ Λήψη μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας ακόμη κι όταν υπάρχει

❖ **επιστημονική αβεβαιότητα–επιστημονικές ενδείξεις**

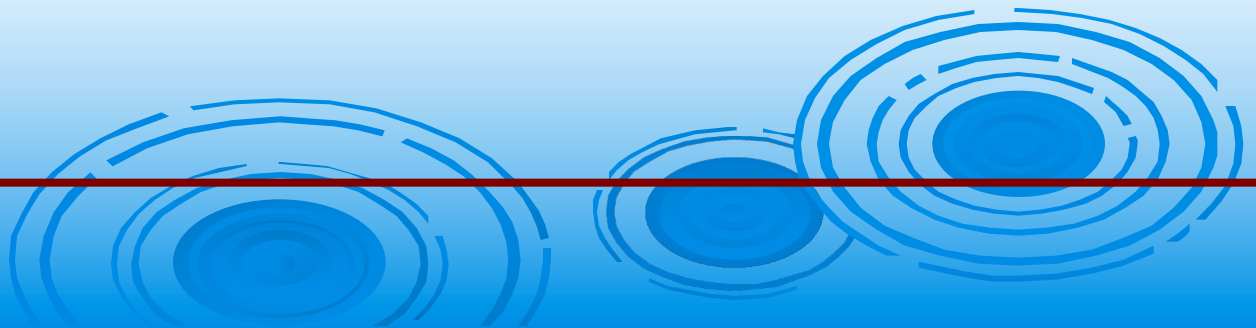
- ❖ **In dubio pro natura** (εν αμφιβολία υπέρ της προστασίας της φύσης και της υγείας)

- Η αρχή της **ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗΣ** των προσβολών κατά προτεραιότητα στην πηγή.
- Η αρχή αυτή είναι ενωσιακής έμπνευσης και εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην ΕΕΠ, συνιστά δε μια διάσταση της αρχής της πρόληψης.
- Η αρχή **«Ο ΡΥΠΑΙΝΩΝ ΠΛΗΡΩΝΕΙ»**
- προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 191 παρ. 2 της ΣυνθΛΕΕ.
- Αποτελεί μια νομικά δεσμευτική αρχή καταλογισμού του κόστους της ρύπανσης
- Μειονεκτήματα και κριτική

➤ **Ουσιαστικοί και διαδικαστικοί κανόνες
του ενωσιακού περιβαλλοντικού
δικαίου**

➤ Ουσιαστικοί κανόνες του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου

- Ουσιαστικοί κανόνες είναι εκείνοι που περιλαμβάνουν **προδιαγραφές και όρια** για την διασφάλιση της ποιότητας των διαφόρων περιβαλλοντικών αγαθών (έδαφος, νερό, αέρας), αλλά και για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης που προκαλείται από διάφορες πηγές.

➤ Ουσιαστικοί κανόνες του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου

➤ Θεματικές για τις οποίες θεσπίζονται ουσιαστικοί κανόνες προστασίας:

- ❖ Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας
- ❖ Ποιότητα του αέρα
- ❖ Ποιότητα των υδάτων
- ❖ Έλεγχος του θορύβου
- ❖ Έλεγχος της βιομηχανικής ρύπανσης
- ❖ Διαχείριση των αποβλήτων
- ❖ Προστασία και διαχείριση των κινδύνων από τις χημικές ουσίες
- ❖ Διαχείριση των κινδύνων από τους ΓΤΟ

➤ Διαδικαστικοί κανόνες του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου

➤ Διαδικαστικοί κανόνες του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου

- Διαδικαστικοί κανόνες είναι εκείνοι οι περιβαλλοντικοί κανόνες που **θέτουν το πλαίσιο των ενεργειών των αρμόδιων υπηρεσιών ή θεσπίζουν διαδικαστικά δικαιώματα για τους πολίτες** με τη χρήση διαφορετικών εργαλείων.

➤ Διαδικαστικοί κανόνες του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου

➤ Σημαντικά διαδικαστικά εργαλεία :

- ❖ Το εργαλείο της Εκτίμησης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Οδηγία 2011/92/ΕΕ, όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2014/52/ΕΕ)
- ❖ Το εργαλείο της Στρατηγικής Εκτίμησης Επιπτώσεων (Οδηγία 2001/42/ΕΚ)
- ❖ Η πρόσβαση στην περιβαλλοντική πληροφορία (Οδηγία 2003/04/ΕΚ)
- ❖ Η συμμετοχή του κοινού στην διαδικασία λήψης αποφάσεων (Οδηγία 2003/35/ΕΚ)
- ❖ Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά ζητήματα (εντοπίζεται σε διάσπαρτες διατάξεις)

